

6:e årg. 1903.

April.

N:o 2.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1903 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

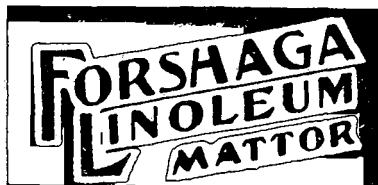
Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösna häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1902.

P. Fahlbeck.

fås genom hvarje mattaffär.

Linoleumfabriken. Forshaga.

meddelar hvar FORSHAGA LINOLEUM
kan erhållas.

Gynna svensk industri!

Riksbankens afbetalningslån.

Af

Bankofullmäktigen Doktor R. Törnebladh.

Då år 1897 den nya banklagen skulle antagas, anmärktes från mer än ett håll under den offentliga diskussionen om lagförslaget, att den bestämmelse, genom hvilken en fjärdedel af riksbankens grundfond kunde blifva fastläst i lån på lång tid och hufvudsakligen mot borgenssäkerhet, måste anses olämplig. Utan tvifvel ägde det betraktelsesätt, som sökte sig uttryck i dylika anmärkningar, ett visst berättigande. Om nämligen också grundfonden, hvilken då bestämdes till femtio mill. kr., kunde anses tillräcklig — särskildt vid jämförelse med vissa utländska centralbankers — äfven utan den ifrågavarande fjärdedelen, så var det dock önskligt, att fonden för afbetalningslån icke skulle ingå i själfva grundfonden. Riksbanken hade visserligen redan vid början af år 1897 utöfver grundfonden och reservfonden, tillsammans belöpande sig till 55 mill. kr., samlade odisponerade vinstmedel till belopp af 5,347,744 kr., men öfver dessas användning hade riksdagen rätt att bestämma, såsom ock framgår af deras benämning »reserverade medel till framtida förfogande», och af den i sist upptagna summa inberäknade bankovinsten för 1895 beslöts, att 1,800,000 kr. skulle till statsverket öfverlämnas. Med årens lopp steg helt naturligt behållningen i reserverade medel, så att den vid 1902 års ingång, utan inberäkning af 1901 års vinst, uppgick till 13,878,000 kr.

Vid 1902 års riksdag väcktes också af två motionärer i första och två i andra kammaren, herrar Asker och F. Boström samt Dahn och Elowson, förslag därom, att det för afbetalningslån i banklagen afsedda beloppet, 12,500,000 kr., skulle afskiljas till en särskild fond »under riksbankens förvaltning», och att dessa medel skulle tagas af bankens till riksdagens förfogande reserverade tillgångar.

Förslagen behandlades af sammansatt banko- och lagutskott, hvilket öfver dem hörde fullmäktige i riksbanken. Dessa tillstyrkte den ifrågasatta förändringen, därvid framhållande, att genom densamma »det kapital, hvarmed banken hittills haft att uppehålla sin verksamhet, icke komme att på ringaste sätt minskas, men så till vida betryggas, att allra största delen af de till framtida förfogande ställda medlen skulle tillförsäkras rörelsen, sådan denna för framtiden skulle utöfvas, nämligen för de ¹⁾ *utom den egentliga bankverksamheten ställda afbetalningslånen*». Utskottet slöt sig till motionärernas af fullmäktige i hufvudsak förordade förslag, och riksdagen godkände detsamma. Förändringen blef den 14 maj 1902 promulgerad såsom lag, i följd hvaraf 1897 års banklag i § 13 sista stycket nu d. v. s. från och med 1903 års ingång stadgar sålunda:

»Från en under riksbankens förvaltning stående särskild fond (afbetalningslånefonden) med ett kapital af tolf och en half millioner kronor må riksbanken utlämna lån mot afbetalning på vissa bestämda tider samt mot säkerhet, som i mom. d) ofvan säges», hvarjämte i § 2 denna fond uttryckligen särskiljes från grundfonden. Den här ofvan omtalade säkerheten är antingen pant af obligationer, aktier eller i fast egendom intecknade skuldebref eller ock borgen såsom för egen skuld. Därjämte ändrades § 25 så, att årsvinsten för afbetalningslånefonden skall räknas till riksbankens vinst, dock att, därest i följd af lidna förluster fonden nedgått under 12,5 mill. kr., fondens följande årsvinster främst skola användas för dess uppbringande till det beloppet.

Genom 1902 års riksdagsbeslut och därmed sammanhängande lagförändring har alltså afbetalningslånerörelsen blifvit, antagligen

¹⁾ Kursiveradt af förf.

för en längre framtid, ordnad. Med afseende härpå synes det vara af intresse att göra sig reda för den ifrågavarande rörelsens uppkomst och utveckling under den tid af nära 130 år, då den i olika former ägt bestånd. Vi skola därför i det följande angifva hufvud dragen af dess historia, därvid ock berörande utlåningen för öfrigt.

Under något mer än ett hundra års tid, sedan rikets ständers bank inrättades, hvilket skedde år 1668, utlämnade banken lån endast mot pant af lösören eller säkerhet i fastighet. Den 26 maj 1773 meddelade dock Kongl. Maj:t privilegium på 12 år till en allmän *diskontinrättning* »till penningarörelsens lättande och nyttiga näringars upplifvande». Inrättningen åstadkoms genom subskription af enskilda personer, hvilka bildade ett bolag, benämndt *Diskontkompagniet i Stockholm*. Diskontlån skulle icke lämnas åt andra än dem, »som i nyttiga näringar och rörelser deltaga». Föremål för diskontering voro invisningar, växlar eller forskrifningar på högst 6 månader, försedda med behöriga accepter, endossementer eller cautioner. Räntan afdrogs med $\frac{1}{2}$ % i månaden. Den personliga säkerheten var således erkänd, men de här anförda uttrycken »näringar» och »rörelser» synas gifva vid handen, att diskonteringen var afsedd för affärsmän. Omsättning af lån med eller utan afbetalning är icke omförmäld. Lån lämnades till bolaget af rikets ständers bank, och det hade därtill rätt att upplåna penningar af enskilde »mot lindrig ränta».

År 1783 meddelades privilegium, äfven på 12 år, till ett *diskontkontor i Göteborg* på ungefärligen enahanda villkor.

Diskontkompagniet i Stockholm efterträddes 1787 af ett *Generaldiskontkontor*, upprättadt för *statens räkning* och förvaltadt af direktörer, som tillsattes af Kungl. Maj:t. Utlåningsbestämmelserna voro föga skilda från de nyss angifna; dock fingo efter 1790 lån mot 5 % ränta lämnas å fast egendom på landet.

Vid riksdagen 1789 inrättades ett *Riksgäldskontor*. På hösten s. å. stiftades ett *Diskontverk* eller *kontor*, bildadt genom association af staten och enskilde. Dess direktion erhöll rättighet att för diskontörörelsens utvidgande upptaga lån i riksgäldskontorets 3-procents sedlar till obegränsadt belopp, med skyldighet att därå betala $4\frac{1}{2}$ % ränta, medan utlåningen skedde mot 6 %. I sanning rätt enkla låne- och ränteförhållanden!

Redan år 1792 bestämdes dock, att utom utlåningarna från *Manufakturdiskonterkontoret* — en fond bildad 1727 och 1766 ställd under Kommerskollegium för understödjande af nyttiga fabriker — all diskontering med riksgäldssedlar skulle utöfvas af *riksgäldskontoret* till förstärkning af dess inkomster, samt att både *diskontverket* och *generaldiskonterkontoret* skulle från och med den 1 Juli 1792 upphöra med utlämnandet af lån i riksgäldssedlar. I den nya diskonteringsaffären, *riksgäldsdiskonten*, fingo jämväl enskilde delta.

Förändring skedde dock redan 1797, då en *diskontinrättning* på vanliga villkor öppnades i *Göteborg* för att utlåna penningar till invånare i Göteborgs och Bohuslän samt i staden Vänersborg, men med förbehåll, att riksgäldskontoret skulle hafva viss andel i vinsten. Härmed var i själfva verket början gjord till inrättande af ortsfilialer med begränsade distrikt.

Året 1800 bildar ett slags vändpunkt för diskontrörelsen. I sammanhang med då fattadt beslut om realisation af riksgäldssedlarna, hvilken skulle försiggå genom rikets ständers bank, och såsom bidrag till fullgörandet af skyldigheten härutinnan fick banken *på sig öfverflyttad* den rätt till *'diskontering'*, som 1792 lämnats åt riksgäldskontoret, likasom den utlåning, som generaldiskonterkontoret bedrifvit, hvilken skulle upphöra vid 1802 års slut. Så blef den 26 aug. 1800 inrättadt ett *allmänt diskontverk*, hvori enskilde skulle delta — för en tid af 15 år — till högst $\frac{1}{3}$ af fonden eller med 200,000 rdr. Utlåningstiden var längst 6 månader, och maximum af lån på namn bestämdes till 6,000 rdr specie, men för godkända aktier och publika verks obligationer gällde icke en dylik begränsning. Räntan afdrogs med $\frac{1}{2}$ % i månaden; säkerheten skulle utgöras af accepter och borgen, växlar och aktier — icke fastigheter, metaller och andra effekter. I en och annan af rikets större mera aflägsna städer skulle diskontinrättningar kunna få bildas af enskilde efter Kungl. Maj:ts bestämmande, sedan bankofullmäktige hörts i saken, och för högst 15 år. Den första inrättningen af sådant slag oktrojerades 1802 i okt. för *Göteborg*. Den efterföljdes af en dylik i *Malmö* 1803 och en i *Åbo* 1805, hvaremot *Örebro* 1803 fick afslag på sin begäran om oktroj. Dessa diskontinrättningar fingo röra sig med anvisningar

på rikets ständers bank samt löpande förskrifningar, med fixerade minima; hela utlåningen borde ej öfverstiga dubbla beloppet af det insatta kapitalet utom ökningen genom tillfällig upplåning.

Generaldiskontkontoret skulle, såsom redan är nämndt, upphöra med 1802 års slut. Den revision, som hade att granska förvaltningen, konstaterade, att denna varit god, med minimala förluster, men stor vinst. Utan tvifvel har C. D. SKOGMAN rätt, då han i sina »Anteckningar om Rikets Ständers Bank och allmänna lånerörelsen i Sverige» härleder det lyckliga resultatet dels därifrån, att utlåningen varit grundad på verkliga affärer, dels ock ifrån det förhållande, att kontoret rörde sig med bankomynt, »så att alla redbara kapital, som voro lediga, dit togo sin tillflykt undan riksgäldssedlarnas omvexling». Däremot synes riksdiskontens rörelse från begynnelsen hafva blifvit väl mycket utsträckt. Redan år 1802, eller samma år, då dess verksamhet började, anmälles hos bankofullmäktige, att förökning af fonden, 600,000 rdr, var nödig, i följd hvaraf ock ett slags kreditiv beviljades. År 1810 fastställdes bankens extra bidrag till riksdiskonten utöfver den ursprungliga fonden till högst 6 mill. rdr, utom mindre belopp till Göteborgs och Malmö diskonter.

Kom så upprättandet af *Göta Kanal diskonten* i Göteborg, hvilken 1810 fick privilegium på 21 år, med kreditivrätt å 800,000 rdr och 3 % ränta i 15 samt därefter 4 % i 6 år. Denna inrättning skulle få på högst 6 månader belåna anvisningar, ut- och inländska växlar eller förskrifningar, med högst 6,000 rdr till hvar låntagare, men mot godkända aktier — särskildt *Göta kanal aktier* —, publika verks obligationer och varor kunde lån lämnas på 12 månader. Det är lätt insedt, att diskontanstaltens medel, sådan den var inrättad, icke skulle blifva skilda från kanalbolagets, helst som aktieägarne i detta voro det jämväl i diskonten. Riksdiskonten fortsatte samtidigt sin verksamhet, men 1815 beslöts, att enskilda aktieägare icke skulle få finnas i densamma efter den 2 juli 1816, då oktrojtiden var slut. Utlåningen skulle efter den tiden ske uteslutande för bankens räkning. Anstalten benämndes därefter Rikets Ständers *Bankodiskontverk*, fonden blef 6 mill. rdr, utom lån mot aktier och publika papper samt till diskonterna i Göteborg och Malmö. Omsättningar, som »icke vore ändamåls-

enliga, och sorgfälligt borde undvikas», skulle få ske, såsom förut, dock att de borde inskränkas, så att inrättningen inom 1820 års slut borde nalkas sitt »riktiga mål».

I förbigående nämna vi, att *fastighetslån* skulle enligt beslut vid 1815 års riksdag få utgifvas af särskildt anvisade medel samt att till *odlingslån* lämnades anslag af 100,000 rdr för hvart af 6 år. De senare lånen äro, såsom bekant, nu återkomna i annan form och såsom statslån.

Götakanaldiskonten fick sitt kreditiv fördubbladt till 1,600,000 rdr och kanalverket erhöll direkt lån af 300,000 rdr årligen i 6 år.

Man finner, att utlåningen från banken bedrefs något frikostigt — för att ej begagna ett annat uttryck. Dock tänkte man sig, att Göteborgsdiskonten skulle upphöra vid oktrojtids utgång, eller i oktober 1817, men Malmödiskonten skulle få sin oktroj förlängd till 1820 års slut.

Verkligheten blef dock en annan. Mot hösten 1817 föll Malmödiskonten. Dess fall var nog till en del föranledt af lättvindig, delvis ock »oegentlig» förvaltning, men hufvudorsaken låg utan tvifvel i de alltför lösligt ordnade kreditförhållandena. Mistroende uppkom nu äfven mot Göteborgsanstalten och Götakanaldiskonten. Också sammankallades en urtima riksdag till den 20 nov. 1817, men det var först vid 1818 års riksdag, som beslut fattades i ärendet, nämligen att staten skulle genom riksgäldskontoret, med hjälp af dess obligationer, öfvertaga utredningen af de tre diskonternas affärer. Beslutet grundades icke på någon skyldighet för staten att träda emellan, utan därpå, att annan utväg icke ansågs finnas att afhjälpa den penningeförlägenhet, som uppstått i följd af diskonternas svårigheter, och att förebygga kännbara förluster för deras gäldenärer och borgenärer.

Bankodiskonten skulle på namn och reverser få utlåna högst 6 mill. rdr samt på aktier och obligationer högst $\frac{1}{2}$ mill., men fonden skulle kunna ökas dels med 200,000 rdr för lån till invånare i Bohuslän, om sillfiske komme att äga rum, dels efterhand, i mån som de enskilda diskonternas fordringar inginge, med 2,100,000 rdr. Omsättning skulle få ske äfven efter 1820, med afbetalning af minst $\frac{1}{5}$ af det ursprungliga beloppet. Två nya grundsatser voro således nu tillämpade: utlåning till särskild klass

RIKSBANKENS AFBETALNINGSLÅN

af näringsidkare och omsättning med minst $\frac{1}{5}$. Den förra är nu upphäfd, hvad banken angår, den senare däremot utvidgad.

Såsom vi finna, blef diskontfonden bestämd till högst 8,800,000 rdr. Den hade förut för bankodiskonten och de enskilda anstalterna tillsammans belöpt sig till 13,5 mill. Man klagade därför nu öfver »strykning».

Svårigheterna vid denna tid kommo dock egentligen från »pappersmyntets kredit», för att begagna Konungens uttryck i talet på rikssalen den 21 juli 1818, och man riktade sina sträfvanden förnämligast på att småningom återgifva pappersmyntet dess värde i förhållande till det »redbara» myntet, på det att växelkursernas starka stegring måtte förebyggas.

Med anledning af de yppade svårigheterna tillsattes i april 1822 en finanskommitté af 12 personer, hvilken skulle afgifva berättelse om det nuvarande tillståndet och förslag till förbättringar för framtiden. Vi skola här ej sysselsätta oss med kommittéens förslag i dess helhet, utan endast meddela ett och annat i fråga om lånerörelsen. Kommittéen syftade till »ej mera lån, utan mera stadga i lånen» — helt visst ett godt mål — och förordade därför bildandet af en allmän hypoteksinrättning för in-teckningsbelåningar samt ville förbättra diskont-rörelsen medelst lämplig växel-diskontering och utlåning mot pant af varor.

Vid 1823 års riksdag sökte man ordna förhållandena. Fonden för *diskontutlåningen* blef bestämd till 8,5 mill. rdr, hvaraf 0,5 mill. skulle disponeras i Stockholm till belåning af *publika papper* — en sedan ofta brukad term —, 5 mill. användas i Stockholm, 2 mill. i Göteborg med distrikt: Göteborgs och Bohuslän, Halland, Västergötland och Dalsland, samt 1 mill. i Malmö lånekontor för Skåne och Blekinge, allt för *namn- och reverslån*. Räntan var 5% i förskott; öfverräntan 8%.

Vidare uttalades i riksdagens skrifvelse den uppfattningen, att förlägenheten i den allmänna rörelsen skulle kunna minskas genom upprättande af *enskilda bolag* till bestridande på en gång af *upplånings- och utlåningsrörelse*, hvilka oberoende af rikets ständers verk skulle förena de kapitalägandes och kapitalbehöfvandes intressen. Riksdagen anhöll också om utfärdande af en författning om upprättande af *enskilda banker eller diskonter*.

Man finner här uttryckta två principer, hvilka, naturligtvis med många ändringar och utvidgningar, tillämpats under den återstående delen af det 19:de seklet: *distriktsindelning*, särskildt för statsbanken, och stiftandet af *enskilda bankinrättningar*, hvilka ju ock i praktiken skulle komma att tillgodose olika landskap. Den senare principen innebar i själfva verket ett slags återgång till det förut iakttagna tillvägagångssättet att låta enskilde delta i statens lånerörelse. Kunglig kungörelse i ämnet blef utfärdad den 14 januari 1824.

Året 1823 var i väsentlig mån bestämmande för diskontrollen. Det grundlade, kan man säga, den lånekontorsrörelse i orterna, som nu i så hög grad utvecklats — Göteborgs- och Malmökontoren öppnades i början af år 1824 —, och fastställde såsom grundsats, att vid omsättning på 6 månader skulle afbetalas minst $\frac{1}{6}$ af primitiva beloppet, men vid omsättning på kortare tid proportionsvis därefter, så att lånetiden icke finge öfverstiga $2\frac{1}{2}$ år. Respittid af 2 månader fastslogs därjämte.

För öfrigt förekomma i bankoutsrottets uttalanden från den tiden vissa grundsatser, som sedermera gällde såsom ett slags rättesnören för diskontverksamheten. Så heter det i betänkandet N:o 63 (18²⁵/1023): »Allt diskontunderstöd bör och måste vara en på kort tid lemnad hjälp, till dess industrien och den enskilda krediten hunnit förskaffa andra utvägar, och kan ej förvandlas till permanent eller stående utan att förfela sitt ändamål på det hela och derjemte merendels undergräfvat dens bestånd, som i så oriktig väg vill deraf sig begagna». Härmed motiveras särskildt afbetalningen med minst $\frac{1}{6}$ vid omsättning på 6 månader. Något undantag för vissa klasser af medborgare, såsom i en och annan motion ifrågasatts, »tror utskottet hvarken vara rättvist eller på det hela gagneligt, utom det, att iakttagandet af en dylik skilnad blefve i verkligheten förenadt med stora svårigheter samt troligen ledande till hvarjehanda missbruk och elusioner».

Diskontfonden var således tydligen af allmän natur och icke afsedd för särskilda klasser af medborgare. Detsamma framgår ock otvetydigt af 1830 års riksdags beslut att upprätta en fond till diskontering för *handeln och den större rörelsen*. Förslag härtill skulle beredas genom upplåning af högst 3 mill. rdr mot bankens

obligationer med ömsesidig uppsägning af 3 till 6 månader och 2 à 3 procents ränta. Upplåning, likasom utlåning, skulle kunna ske i Stockholms-, Göteborgs- och Malmökontoren, med fördelning af fonden för den senare i resp. $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{12}$. Säkerhet: enskildes invisningar, försedda med behöriga accepter, eller förskrifningar med proprie borgen. Räntan skulle afdragas med 6 %. Maxima bestämdes icke blott för lån, utan för ansvar i allt.

Handels- och näringsdiskontens upprättande kan svårligen anses välbetänkt. Dess grundande på uppsägbara obligationer och i mycket på personlig kredit ledde icke till soliditet. Den verkade bredvid den allmänna diskonten utan att vara tillräckligt skild från denna. Också finner man i bankreglementena för en följd af år under diskontrörelsen tre särskilda rubriker, nämligen a) belåning af aktier och publika papper; b) utlåning på namn och reverser samt c) utlåning för handel och näringar. Riksdagarna sysselsatte sig alltjämt med att utfinna och meddela närmare bestämmelser för diskont- och lånerörelsen, såsom om *belåningsvärden* för aktier och obligationer, marginal för inteckningar vid fastighetslån och giltigheten i låneväg af *brandförsäkringar* genom vissa anstalter m. m. Äfven *räntans storlek* var föremål för dess omsorg. Hela systemet var dock något lösligt, och i början af 1840-talet yppade sig i den allmänna rörelsen en kännbar förlägenhet. Bankens fullmäktige sökte böt mot denna genom att på eget bevåg, dock efter inhämtande af råd från revisorerna, öka diskontfonderna. Efter ett par år uppstod fråga om att indraga förstärkningarna; sedan metalliska kassan börjat nedgå, men fullmäktiges flertal beslöt att icke vidtaga den åtgärden. Deras åsikt vann stöd af 1843 års revisorer. Härom faller C. D. SKOGMAN i sin redan åberopade skrift det omdömet, att åsikten utan tvifvel var praktiskt riktig »i betraktande af omständigheterna och framför allt beskaffenheten af bankens utlåningar; ty vägran af lån, då en banks metalliska kassa öfver vanligheten påkännes, är en god och jemförelsevis lätt verkställbar åtgärd, endast för den bank, som diskonterar papper *grundade på verkliga affärer* och med korta förfallotider. Lånerörelsens förminskning och deraf följande indragning af bankens sedlar verka i sådant fall på sin höjd till hinder eller återhållsamhet i nya affärer, icke till oreda i gamla.

Men åtgärden var olämplig och svår för rikets ständers bank, hvars utlåningar, de genom handels- och näringsdiskonten icke undantagna, till största delen hade utgått till *förlag* i alla grenar af rörelsen, icke till *liquid* om redan frambragta värden».

Vid 1844—1845 års riksdag fattades åtskilliga beslut för stärkande af bankens ställning, men de voro icke ägnade att till fullo garantera denna för framtiden. Särskildt var detta fallet med det beslut, som vidtog, att i händelse en eller flere privatbanker — sex sådana funnos — upphörde, i mån af indragningen på vederbörande ort upprätta en afdelning af riksbanken för att hufvudsakligen bedriva kreditiv- samt upp- och afskrifningsräkningsrörelse. Emellertid behöfde detta beslut icke nu komma till utförande, enär, i trots af yppadt missnöje med privatbankerna, förslag till lag med väsentliga bestämmelser för privatbanker af riksdagen utarbetades. Också utfärdades med stöd af detta ny kungörelse af Kungl. Maj:t år 1846, hvarefter oktroj meddelades för två nya privatbanker. Men allt framgent förspordes mindre belåtenhet med privatbankerna, i följd hvaraf vid 1850—1851 års riksmöte beslut fattades om upprättande af enskilda penninganstalter, hvilka skulle drifva sin verksamhet med hjälp af försträckningar från rikets ständers bank och fingo oktrojer på högst tio år. Dessa anstalter — *filialbankerna* — blefvo dock ej långlivade, utan upphörde efterhand. Däremot utvecklade sig med tiden den enskilda bankverksamheten starkt, i det att den ena sedelutgiftande, solidariska banken efter den andra bildades.

Hvad *riksbankens* rörelse vidkommer, fortgick den en tid bortåt ungefär som förut. Dock må erinras, att verksamheten i orterna utvidgades genom grundandet af ett nytt lånekontor — i *Visby* — enligt beslut vid 1850—1851 års riksdag.

Äfven kan nämnas, att vid riksdagen 1853—1854 *postremissväxlrörelse* anordnades. Denna skulle äga rum mellan Stockholmskontoret och de i orterna inrättade. En reservant i bankoutskottet, herr A. O. WALLENBERG, uttalade sig för att inrätta rörelsen så, att växlarna kunde göras löpande, i stället för att gälla för N. N. eller hans befullmäktigade ombud, dock med skyldighet för siste innehafvaren att själf utkvittera beloppet. Privatbankerna,

först och främst Stockholms enskilda bank, fullföljde sedan saken och utvecklade den högst väsentligt till fromma för affärsrörelsen.

De senaste riksdagarna under ståndsperioden medförde åtskilliga ändringar i riksbankens verksamhet, framför allt ledande till inskränkning i dess splittring på olika fonder och lånegrenar.

Redan tidigt hade utlåningen *till städer och korporationer* för framtiden afskaffats (jfr 1830 och 1841 års beslut).

Utlåning *mot pant af guld och silfver* beslöts vid 1856—1858 års riksdag definitivt skola upphöra.

Enahanda var förhållandet 1856—1858 med lån *till skiften och odlingar*, hvilka icke skulle få förekomma efter 1857 års slut.

Vid 1862—1863 års riksdag bestämdes, att med utgången af 1864 utlåningen *mot inteckning i fast egendom på landet samt i hus och jord i städerna utom Stockholm* skulle upphöra. Fullmäktige erhöilo i sammanhang härmed uppdrag att förhandla med hypoteksbanken (grundad 1861) om öfvertagande af kvarstående lån.

I bankoutskottets betänkande N:o 35 vid 1862—1863 års riksdag meddelas redogörelse för vissa förlag och fordringar, i hvilka rikets ständers bank hade kapital bundet. De utgjordes af

lån mot inteckning i fast egendom (nu upphörande)	7,700,000
kreditiv till manufakturdiskonten	2,250,000
» » järnkottoret	900,000
lån med omsättningsrätt	9,700,000
försträckningar till filialbankerna	9,750,000
riksgäldskottets obligationer till ersättning för förskjutna krigskostnader	2,904,000
arméens amorteringsfonds obligationer	2,016,600
diverse	79,400
	S:a 35,300,000

Häraf framgår bland annat, huru långsamt det gått att genomföra bankens befrielse från de statsaffärer, i hvilka den varit så djupt inblandad. Småningom hade emellertid den öfvertygelsen klarnat, att banken borde få sköta sig själf utan att bindas vare sig vid statens affärsförhållanden eller vid separata affärsintressen.

Sålunda bortfölo efterhand bankens förbindelser med de här ofvan omnämnda verken och företagen.

Kreditivet till *manufakturdiskonten* beviljades sista gången 1873, och, sedan det guldits, öfverflyttades 1878 dess förlagsfond från kommerskollegium till statskontoret.

Järnkontorets särskildt bestämda kreditiv minskades småningom och upphörde efter 1871. Dock kvarstod länge — till och med 1898 — rätten för järnkontoret att icke behöfva ställa säkerhet för kreditivet. En dylik rätt är numera bibehållen endast för *riksgäldskontoret*, hvilket enligt 14 § af 1897 års banklag äger att begagna kassakreditiv till högst 1,500,000 kr. utan skyldighet att ställa säkerhet och utan kreditivafgift.

Försträckningarna till *filiabankerna* skulle enligt beslut vid 1865—1866 års riksdag för framtiden upphöra. De redan lämnade guldos efter hand, och i 1871 års reglemente omtalas de för sista gången.

Länge nog fortforo *sparbankerna*, d. v. s. vissa sådana, att åtnjuta en i viss mån gynnad ställning. Räntan å kreditiven till dem hölls under den eljest bestämda och var 4 % mot 5 % eller annan sats ända till år 1875, hvarjämte de voro, åtminstone delvis, befriade från kreditivafgift till 1879. Från och med år 1899 nämnas de ej särskildt. Äfven *folkbanker* och *bolag* äro sedan den tiden icke vidare upptagna särskildt, såsom de förra varit under åtskilliga år från och med 1870, med vissa förmåner.

Lånen med *omsättningsrätt* bibehöllo sig allt fortfarande. Redan vid 1856—1858 års riksdag hade de i diskontrörelsen upptagits såsom en särskild typ, under det att diskonterings- och utlåningsmedlen för öfrigt sammanslagits för användning enligt fullmäktiges bestämmande till växlar och hypotekslån (äfven järnlån) samt kreditiv. Dessa medel, hvilka motsvarade den gamla *handels- och näringsdiskontfonden*, uppgingo år 1863 eller kort innan den nya riksdagen begynte sin verksamhet, till 12,000,000 rdr, hvartill kom upplåningen. Denna är numera väsentligen förändrad, i det att depositioner mot ränta icke emottagas. Efter 1871 förekommer icke mera benämningen *handels- och näringsdiskonten*. Genom lagen af 1897 har särskild kreditivfond fastställts till högst 15 mill.

Såsom ofvan meddelats, blef ock 1897 en egen *afbetalningslånefond* bestämd till $\frac{1}{4}$ af grundfonden, motsvarande 12,5 mill.

— den hade varit 12 mill. och 1870—1878 utgjort 10 mill. År 1902 afsöndrades den ifrån grundfonden, såsom nämndt är. Afbetalningslånen äro en ny form af lånen med omsättningsrätt. Den infördes vid 1875 års riksdag på det sätt, att lånen ställdes på vissa tiders afbetalning: $\frac{1}{5}$ af ursprungliga beloppet hvar 6:e månad. Utan tvifvel var detta till lättnad för den lånebehöfvande allmänheten därutinnan, att reverserna icke behöfde omskrivas, och att låntagaren visste, hvad han hade att rätta sig efter. Tiden $2\frac{1}{2}$ år började dock på åtskilliga håll anses väl kort, och sträfvet gick ut på att förändra villkoren därhän, att amorteringen skulle blifva lättare att verkställa. Motioner blefvo den ena gången efter den andra väckta, utgående i allmänhet på lånetidens förlängning till 5 år, med afbetalning hvar 6:e månad af $\frac{1}{10}$ eller hvar 2 år af $\frac{1}{5}$. Fullmäktige afstyrkte konsekvent motionerna, men reservationer förekommo. Likadant var förhållandet i bankoutskottet, då detta med flertalets röster följde fullmäktiges åsikt. Kamrarna stannade alltjämt i olika beslut, mellan hvilka den gemensamma voteringen fick skilja. Denna utföll till förmån för första kammarens afslagsbeslut ända till 1898, då förhållandet blef motsatt. Beslut fattades då med stor majoritet, att afbetalningslånen skulle återbetalas medelst erläggande hvar 6:te månad »af minst en tiondedel utaf beloppet jämte upplupen ränta, vid äfventyr, om sådant försummas, att hela obetalda delen af lånet varder till betalning förfallen».

Denna bestämmelse har i praxis tillämpats på det sätt, att nu två typer af de ifrågavarande lånen förekomma, den ena på $2\frac{1}{2}$ år med afbetalning af $\frac{1}{5}$, den andra på 5 år med dylik af $\frac{1}{10}$, allt hvar 6:te månad. Den senare typen, hvilken i det hela torde fordra något olika säkerhet och särskildt förnyade intyg om vederhäftigheten, har visat sig vara företrädesvis omtyckt. Siffrorna för utlåningen tala härutinnan ett tydligt språk.

Afbetalningslånefonden eller den motsvarande fonden för lån med omsättningsrätt var år 1858 bestämd till 11,1 mill.; 1860 till 10,2; 1863 till 9,6; 1870 till 10 och 1879 till 12 mill. Af densamma voro vid slutet af nedannämnda år utlånade följande belopp:

1887:	10,270,126: 12;	antal lån	17,354
1897:	7,237,770: 79;	»	» 13,241

R. TÖRNEBLADH

Vid sistnämnda tidpunkt gällde ännu endast $2\frac{1}{2}$ årstypen. Sedan den alternativa $\frac{5}{6}$ år införts, ställde sig siffrorna sålunda:

Den $\frac{30}{6}$ 1899 uppgick enligt revisionsberättelsen hela det utlånade beloppet till	7,753,024: 48,
däraf i $2\frac{1}{2}$ års lån 5,668,194: 48 — i 5 års 2,084,830: —.	
Samma tid 1900: » » 4,672,108: 73 — » 4,955,387: 92.	
» » 1901: » » 4,458,566: 70 — » 6,333,781: 08.	
» » 1902: » » 4,154,292: 01 — » 6,681,419: 16.	
$\frac{31}{12}$ » » » 3,926,453: 78 — » 6,718,932: 71;	
tillsammans 10,645,386: 49 fördelade på 14,751 lån.	

Medelbeloppet har således höjt sig något, hvilket ju ock är lätt förklarligt, då femårslånen vanligen äro högre än den andra typens. Det *minsta* belopp, hvarå afbetalningslån nu — sedan år 1888 — kan erhållas, är 300 kr. Förut var det 400 från och med 1874 samt dessförinnan 200 — från och med 1858 — efter att från 1834—1835 års riksdag hafva varit bestämdt till 100 rdr, naturligtvis då banko.

Nu mera är dock tillfälle beredt att i vissa fall få utfärda revers å mindre belopp än 300 kr. Om nämligen å ett lån inbetalningar redan ha skett, men ny revers erfordras — t. ex. i följd af borgesmans frånfalle eller obestånd —, kan *fortsättningsvis* den nya förskrifningen få lyda på hvad som återstår oguldet, naturligtvis för kortare tid. Så kan ett 300-kronors lån på $2\frac{1}{2}$ år vara genom afbetalning 2 gånger minskadt till 180 kr. I sådan händelse kan revers få utfärdas på 180 kr., men med blott tre afbetalningar å 60 kr. hvar.

Maximum för en person såsom låntagare är fastställt till 6,000 kr. Förr i tiden fick ingen stå för mer än 6,000 såsom låntagare och lika mycket som borgensman. Siffran är, såsom vi sett, af gammalt datum, ända från specieriksdalerns tid.

Räntan å afbetalningslånen fastställes numera i likhet med öfriga räntesatser af fullmäktige med afseende på penningställningen m. m. Den har dock förblifvit lika för *alla* afbetalningslån, medan för växeldiskonteringen och hypoteksbelåningen lånetider och erbjudna säkerheter utöfva sin inverkan på räntesatserna. I äldre tider var den för afbetalningslånen och deras före-

gångare, lånen med omsättningsrätt, i början fix, 5 %, och afdrogs i förskott till år 1875. Under någon tid på 1850-talet var räntan från handels- och näringsdiskontfonden latitudinär: 4 à 6 %. Straffränta påföres fortfarande efter förfallodagen, men den utgör nu icke mer än 6 %, sedan den förut under längre tid varit 8 % och före 1823 till och med 12 %. I afseende å inbetalningen i rätt tid gällde från äldre tider, att *respit* af 2 månader var beviljad. Respittiden nedsattes till 1 månad vid 1859—1860 års riksdag, dock, likasom förut, med rätt för banken att, när den fann skäl därtill, indrifva lånet inom kortare tid efter förfallodagen. Slutligen bortogs den lagliga respittiden år 1871. Faktiskt har dock pläгат så tillgå, att förfallet lån fått ligga en eller flere veckor efter förfallodagen, men detta har berott på bankens goda vilja och icke på någon allmänhetens rätt. Låntagare gör därför klokast i att, om han önskar dröja någon kortare tid efter förfalldagen med inbetalning af lån, därtill söka utverka sig vederbörande bankkontors särskilda medgifvande.

I ett annat afseende är det för låntagaren af vikt att hos vederbörande bankkontor förskaffa sig visshet i fråga om dess kraf. Det är nämligen föreskrifvet, att för lån utgifna mot borgen det skall åligga låntagaren att vid hvarje afbetalningstid, om så fordras, förete intyg om egen och löftesmäns fortfarande vederhäftighet eller ock att ställa ny säkerhet, som godkännes, vid påföljd att eljest hela återstående lånebeloppet anses förfallet.

Beträffande *intyg om vederhäftighet* var man i äldre tider strängare än nu. Det var då endast vissa myndigheter, hvilkas betyg gällde, men småningom har man i banken fortgått på den banan, att taga allt flere myndigheter och personer för goda, och i allt större omfattning anlitas vissa »betygsgifvare», som bankkontoren förklarar sig godkänna. Äfven i fråga om formen för vederhäftighetsintygen är banken nu icke så fordrande som förr. Det plägade då så godt som oestergifligen krävas, att i betyget skulle förklaras, att N. N. är vederhäftig för sin förbindelse — vanligen därjämte »för öfriga förbindelser». Nu åter antages ofta nog ordalydelsen »anses» vederhäftig eller »jag anser», andra variationer att förtiga.

Uttryckligen är dock fortfarande stadgadt, att oberoende af

det intyg, som lämnas angående vederhäftigheten, »styrelsen har att pröfva antagligheten af den erbjudna säkerheten samt med noggrannhet tillse, att riksbankens säkerhet i hvarje fall betryggas; och må styrelsen icke underlåta att för vinnande af detta ändamål förskaffa sig alla de upplysningar, som kunna inverka på omdömet om gäldenärernas ställning och förmåga att i allo uppfylla ingångna förbindelser». Det är lätt insedt, att vederbörande styrelser så mycket som möjligt genom att höra sig för antingen muntligen eller skriftligen söka erhålla tillfredsställande kännedom om den enes och andres förmögenhets- och kreditförhållanden. Vederhäftighetsintyg äro också ingalunda absolut nödvändiga, ty låntagares och löftesmäns vederhäftighet kan vara, såsom det nu heter, inom (förut af) styrelsen känd. Å andra sidan grundlägger vederhäftighetsintyget, såsom lätt inses, icke någon rätt för sökanden att på grund därpå erhålla lån.

Gifvet är emellertid, att då lånesökanden icke är personligen känd, och särskildt då han bor på långt afstånd från vederbörande kontor, det ligger i både hans och styrelsens intresse, att lånehandlingarna innehålla så noggranna upplysningar som möjligt.

I det hänseendet var det en lättnad för allmänheten, då vid 1868 års riksdag i bankoreglementet intogs ett stadgande, att allmänheten skulle få skriftväxla direkte med diskont- och lånekontoren i upplånings- och utlåningsväg. Till en början föreskrefs dock, att, utan att särskild ansvarsförbindelse för lånehandlingens riktighet af personlig inlämnare erfordrades, finge insändas endast sådana låneansökningar, för hvilka erbjöds säkerhet i svenska statsobligationer eller andra publika papper, vågförda effekter, intecknade skuldebref eller aktier. År 1872 ordnades skriftväxlingen i en mera omfattande och liberal form. Det bestämdes då, att afgiftsfrihet skulle äga rum, och år 1890 utvidgades denna på det sätt, att blott för assurerade försändelser, där dessa ifrågakomma, ersättning till banken skall lämnas. Namnen »kommissionsgöromål» och »kommissionsanstalt» betecknade den sålunda reglementerade skriftväxlingen. Numer är denna inordnad i bankens verksamhet i dess helhet och besörjes vid hufvudkontoret af korrespondensafdelningen.

De särskilda distrikten för låneverksamheten hafva, såsom

bekant, blifvit småningom ökade till antal. Afdelningskontoren äro nu 22, och till detta antal skall i år läggas ett nytt i Uppsala, hvarefter bankens verksamhet kommer att drifvas med tillsammans 24 kontor, hufvudkontoret inräknadt. Äfven inom distrikten, framför allt i de större, erfordras dock mycken skriftväxling, och allmänheten anlitar gärna den billiga och i det hela bekväma utvägen att få sina lånekommissioner uträttade gratis per post. Uppllysningar begäras samt lämnas i tryckta P. M., och vid utgifvandet af lånen medsändas eller tillställas vederbörande särskilda P. M. om sättet för afbetalningslånen skötande.

Att afbetalningslånen till ofvervägande del skola vara grundade *på borgen*, är helt naturligt. Någon statistik i det afseendet äro vi ej nu i tillfälle att meddela, och den är knappast behöflig, enär procenten af andra säkerheter är försvinnande obetydlig. Goda hypotek lämpa sig också bättre för de s. k. *handelslånen*, ett namn, som utgör en kvarlefva af den gamla *handels- och näringsdiskonten*, och hvad särskildt inteckningar angår, höra de mera till sparbanker och kassor.

Förlusterna på *afbetalningslånerörelsen* hafva, i stort sedt, icke varit afsevärda, om ock stundom i en eller annan landsända särskildt kritiska tider vållat, att flere personer på en gång råkat i trångmål. Svårigheten har då nämligen legat i sammankopplingen af flere gäldenärer, som med hvarandra »bytt namn». Förfalskningar inträffa nog ock, men lyckligtvis mera sällan.

Ett mindre tillfredsställande förhållande är, att låntagare så ofta söka »få upp» lånen, d. v. s. efter ett par, tre afbetalningar *höja* dem till ursprungliga beloppet. Sådant har, enligt hvad vi meddelat om 1823 års bestämmelser, icke varit meningen, och ju oftare det förekommer, dess lättare inträder — olägenheten af förlängd vigilans oräknad — möjligheten, att fonden ej lämnar tillgång för nya lån, annat i den mån de gamla flyta in, så att lånesökande få vänta. Dylikt var förr i tiden ganska vanligt, men har på senare tiden sällan förekommit, om ock nu på vissa håll ställningen härutinnan börjat ändras.

Äger svensk domstol rätt att pröfva lagars och förordningars giltighet?

Af

Docent Ludvig Widell.

En lags eller förordnings ¹⁾ giltighet är i första hand beroende af, om den i laga ordning promulgerats, försedd med vederbörlig kontrasignation o. s. v. Att ett påbud, som ej uppfyller dessa formella betingelser, är att betrakta såsom icke existerande och sålunda ej skall åtlydas vare sig af domstolar eller enskilda, därom kan intet tvifvel råda. Vida mera invecklad är giltighetsfrågan, där en lag eller förordning, som formellt uppfyller alla villkor, materiellt utgör en rättskränkning. I fråga om en af regeringsmakten på egen hand utfärdad förordning inträffar detta, då regeringen grundlagsenligt saknat befogenhet att själfständigt fatta beslut i ärendet, m. a. o. då förordningen är af den natur, att den bort behandlas som verkligt lagstiftningsärende och representationens samtycke sålunda skolat inhämtas. En sådan kollision mellan regeringsmakt och lagstiftningsmakt kan lätteligen inträffa, ej minst i Sverige, där gränserna mellan konungens ekonomiska lagstiftning och egentlig lagstiftning äro så sväfvande och obestämda. — Men äfven en af rätt lagstiftare antagen lag kan i realiteten

¹⁾ I det följande begagnas uttrycken lag och förordning i den betydelse, de äga i den moderna statsrätten: lag, ett med representationens medverkan tillkommet rättsbud; förordning, ett af regeringsmakten på egen hand utfärdadt.

likväl vara en kränkning af rättsordningen, den kan nämligen hafva blifvit antagen under olagliga former. I allmänhet taget är detta visserligen något, som ej kan upphäfva dess giltighet; om t. ex. i Sverige en lagändring skulle i riksdagen beslutas i gemensam votering, så är visserligen en sådan procedur grundlagsvidrig, men erhåller lagen trots detta kunglig sanktion, så är den lika förbindande som hvilken annan lag som helst. En motsatt åsikt skulle leda till omöjliga konsekvenser. Endast om en lag till sitt innehåll skulle befinnas direkt eller indirekt strida mot själfva grundlagen och den sålunda hade bort antagas i de för grundlagsstiftande föreskrifna formerna, kan ifrågasättas, huruvida en sådan lag är att betrakta såsom giltig. Grundlagen står ju öfver alla andra lagar och särskilda former äro stadgade för dess ändrande; det kan då med skäl sättas i fråga, om en vanlig lag, som strider mot något grundlagsstadgande, kan anses gälla framför detta, eller om ej grundlagens stadgande, ehuru äldre än lagen, likväl bibehåller sin giltighet framför denna.

Frågan är då: Äger domstol rätt att underlåta tillämpa en grundlagsvidrig lag eller förordning, och äger den sålunda pröfva dess giltighet? Svaret utfaller olika i olika stater och ofta äfven olika, när det gäller lagar, och när det gäller förordningar. I För-enta Staterna och Norge äga domstolarné fullständig pröfningsrätt, i andra stater med England i spetsen äga de pröfva förordningars men ej lagars grundlagsenlighet, i åter andra saknas all dylik pröfningsrätt. Huru saken ställer sig i Sverige, är omtvistadt; i allmänhet har man velat tillerkänna domstolarna rättighet att pröfva förordningars men icke lagars giltighet. I det följande skall försökas en utredning af dessa frågor, hvarvid först skall undersökas förhållandet i fråga om förordningar, därefter i fråga om lagar.

* *

*

För vårt äldre statsskick är en domstolarnas pröfning af allmänna kungliga förordningars giltighet fullständigt okänd. Den var en omöjlighet redan däraf, att den högsta dömande myndigheten före 1789 i hufvudsak sammanföll med den högsta för-

valtande; rådet skulle sålunda såsom justitierevision kommit att döma öfver giltigheten af förordningar, som samma råd såsom rådgifvande myndighet förut varit med om att utfärda. För öfrigt voro gränserna mellan den lagstiftningsrätt, som tillkom konungen ensam, och den, som utöfvades af honom och ständerna gemensamt, så obestämda, att det måste blifva en politisk fråga långt mer än en juridisk att uppdraga dem. Högsta domstolens inrättande 1789 kunde ej göra någon ändring häri, då under den gustavianska envåldstiden domstolarna stodo i så starkt beroende af regeringsmakten och lagstiftningen till stor del utöfvades af konungen ensam. Visserligen har Professor R. HERMANSON i Helsingfors sökt åt de finska domstolarna vindicera en rätt att pröfva förordningars grundlagsenlighet ¹⁾, och skulle man ju möjligen häraf kunna sluta till en dylik pröfningsrätt under den gustavianska tiden, då Finlands nuvarande statskick grundar sig på 1772 års regeringsform och 1789 års förenings- och säkerhetsakt. Men Hermanson stöder i verkligheten sin åsikt uteslutande på ett rättsfilosofiskt resonemang om lagens natur; något stöd i grundlagarna har han hvarken sökt eller kunnat finna och ännu mindre i någon historisk häfd. Visserligen anför han i detta sammanhang Karl XI:s reskript till Svea hofrätt den 24 jan. 1682: »Att Wij intet wele thet Wåre bref eller Resolutioner, fastän de med klare både ord och meningar mot Lag och ens eller annans wälfångne Rätt skulle något förmåla och befalla, skola ansees eller attenderas . . . Wij befalle Eder förthenskull nådeligen att I Wåre Resolutioner och Remisser intet anseen såsom utfärdade Justicen till förfång och Ehr till hinders uti Edre Embeten» ²⁾. Men detta reskript afser alldeles uppenbart icke att medgifva domstolarna någon rätt att pröfva lagligheten af konungens allmänna förordningar, något som Karl XI säkert ej ett ögonblick skulle tänkt på att medgifva dem, utan det afser endast att upprätthålla lagskipningens frihet gent emot för individuella fall utfärdade resolutioner. Också med denna inskränkning är det ju i hög grad märkligt, men har ingen

¹⁾ Om domstolarnes befogenhet att pröfva grundlagsenligheten af utkomna författningar, tryckt i Tidskrift, utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, 1884: ss. 245 ff.

²⁾ SCHMEDEMAN's Justitieverk, ss. 748 f.

betydelse för här ifrågavarande sak. Att ett försök af regeringsmakten att genom speciella resolutioner ingripa i lagskipningen både kan och skall tillbakavisas af domstolarna, är numera utom fråga; såsom nedan påpekas, kan man anse, att regeringsformen uttryckligen bjuder detta. Något helt annat är en domstolarnas pröfning af allmänna förordningars giltighet. Med full visshet kan man fastslå, att någon sådan icke existerat före 1809.

Är grundsatsen om domstolarnas pröfningsrätt sålunda okänd för vårt äldre statsskick, så måste den hafva införts som en nyhet genom 1809 års regeringsform, därest en sådan rätt i våra dagar skulle förefinnas. Men efter allt att döma hafva 1809 års män alls ej reflekterat öfver denna fråga. Man har visserligen ur R.F:s stadgande i § 47, att domstolarna skola döma efter »lag och laga stadgar», sökt härleda en deras pröfningsrätt¹⁾; domstolarna skulle genom detta stadgande tilläggas en rätt (och plikt) att undersöka, om en eljest på det föreliggande rättsfallet tillämplig lag eller förordning rätteligen är att anse såsom en »lag eller laga stadga». Om t. ex. konungen i strid mot R.F. § 87 utfärdat en förordning om ändring af något stadgande i ärfdebalken, så vore en dylik olagligen tillkommen förordning icke att anse såsom lag eller laga stadga i R.F:s mening. Riktigheten af denna åsikt synes mig emellertid tvifvelaktig. Den skulle vara obestridlig, därest begreppet »lag och laga stadgar» omfattade endast af konung och riksdag gemensamt stiftade lagar, men så är ej förhållandet; därunder inbegripas jämväl förordningar, utfärdade enligt R.F. § 89, hvilka sålunda skola tillämpas af domstolarna lika väl som egentliga lagar. För att under sådana omständigheter R.F. § 47 skall kunna anses medgifva domstolarna ifrågavarande pröfningsrätt, fordras, att uttrycket »lag och laga stadgar» skall kunna omskrivas med »lagar och lagligen utfärdade förordningar». Så har äfven påståtts²⁾, och naturligtvis kan en sådan betydelse inläggas i uttrycket. Lika nära till hands ligger emellertid att tolka orden »laga stadgar» såsom liktydiga med stadgar af lags natur, d. v. s.

¹⁾ Samtliga författare, som förfäktat domstolarnas pröfningsrätt, hafva åberopat detta stadgande såsom ett stöd för deras åsikt.

²⁾ REUTERSKIÖLD, Vår regeringsforms *magna charta*, i Statsvetensk. Tidskr. 1899: s. 288.

stadganden, som i likhet med egentlig lag skola lända till allmän efterrättelse, till skillnad från resolutioner och förordningar, afseende endast speciella fall. Tolkad på så sätt kommer R.F. § 47 att innehålla en rättighet för domstolarna att afvisa hvarje försök af regeringsmakten att genom resolutioner och befallningar ingripa i lagskipningen, sålunda detsamma, som stadgas redan i Karl XI:s ofvannämnda reskript till Svea hofrätt. Paragrafen skulle på så sätt innebära ett fullständigande af och en garanti för den i R.F. § 16 uttryckta grundsatsen. Men något medgifvande af en domstolarnas pröfning af allmänna förordningars giltighet kan man då ej härleda ur § 47. — Ett starkt stöd för denna min tolkning af nämnda paragraf finner jag däri, att det måste betraktas såsom minst sagdt osannolikt, att grundlagsstiftarna skulle hafva valt så otydliga och sväfvande ordalag, om det hade varit deras afsikt att införa en så viktig nyhet i vår statsrätt som den, att en olagligen utfärdad, men formellt giltig förordning skulle af domstolarna till-sidosättas. Säkerligen hade de då sagt detta med klara ord. I hvarje fall torde vara obestridligt, att det stöd för läran om domstolarnas pröfningsrätt, som kan hämtas ur R.F. § 47, är allt för svagt för att ensamt kunna något betyda.

Ett annat stöd för denna lära har man trott sig finna i konstitutionsutskottets motiver till regeringsformen. Som bekant, åberopas här läran om maktens tredelning, och har man ansett, att af den dömande maktens självständighet skulle följa dess pröfningsrätt öfver giltigheten af regeringsmaktens förordningar. Här emot kan till en början invändas, att den grundsats om maktens delning, som uppställes i motiverna, endast i ringa mån återfinnes i själfva regeringsformen, som fullständigt är byggd på Sveriges historiskt gifna statsskick. Men äfven om regeringsformen i verkligheten grundade sig på principen om maktens tredelning, så hade man alldeles icke rätt att däraf sluta till en domstolarnas rätt att pröfva giltigheten af kungliga förordningar. I Förenta Staterna har man visserligen dragit denna slutsats ur läran om maktens delning, men i Frankrike har man af samma premisser dragit en alldeles motsatt konklusion. Allt sedan författningen af 1791¹⁾ har det i allmänhet varit förbjudet för domstolarna att

¹⁾ Jämför denna författnings Titre III: Chap. V: Art. 3.

befatta sig med pröfningen af den verkställande maktens förordningar; dylika frågor afgöras under administrativa former.

Intet kan sålunda gifva anledning att antaga, det 1809 års grundlagsstiftare skulle omfattat doktrinen om domstolarnas pröfningsrätt. Också blef denna lära ogillad af såväl lagutskottet som alla fyra stånden, då den trettio år senare, vid riksdagen 1840—41, för första gången, så vidt jag vet, framställdes. Af dem, som tidigare behandlat frågan om domstols pröfningsrätt, synes det hafva förbisetts, att denna fråga förelegat redan vid nyssnämnda riksdag — man tillskrifver i allmänhet justitieombudsmannen S. L. THEORELL att först hafva väckt den i sin ämbetsberättelse för 1849. Jag skall därför något utförligare redogöra för de ifrågasvarande händelserna.

I motioner inom adeln hade grefve C. H. ANCKARSVÄRD¹⁾ och frih. A. CEDERSTRÖM²⁾ hemställt, att kongl. förbudet af d. 10 dec. 1812 emot all gemenskap med f. d. konung Gustaf Adolf och hans familj, såsom tillkommet i grundlagsvidrig ordning, utan ständernas samtycke, måtte till all kraft och verkan upphävas. I motiveringen till sin motion³⁾ anförde Cederström, att en lag, som tillkommit utan ständernas samtycke, icke kunde vara för domstolarna förbindande, utan borde den af dem utan vidare åsidosättas; genom att på så sätt underlåta att tillämpa en förordning skulle emellertid en domare lätteligen komma att utsätta sig för fiskaliskt åtal och äfven för ett ogynnsamt omdöme bland allmänheten, och borde därför förordningen af ständerna uttryckligen ogillas. Äfven Anckarsvärd hade i sin motion, ehuru endast i förbigående, förfäktat domstolarnas pröfningsrätt. I sitt betänkande öfver dessa motioner anförde lagutskottet⁴⁾, att, då förordningen blifvit lämnad utan anmärkning af 1815 års riksdag, kunde numera intet skäl för dess upphäfvande hämtas af det sätt, hvarpå den tillkommit; för öfrigt låge det utom utskottets kompetens att undersöka, huruvida lagar och förordningar tillkommit i grundlagsenlig ordning. Utskottet uttalar sig sålunda ej direkt om den åsikt om dom-

¹⁾ Adels prot. 1840—41, III: ss. 176 ff.

²⁾ Ad. prot. III: s. 221.

³⁾ Ad. prot. IV: ss. 356 ff.

⁴⁾ Betänk. N:o 124.

stolarnas pröfningsrätt, som Cederström förfäktat, och som utskottet i ingressen till betänkandet refererat. Indirekt har den emellertid tydligen af utskottet underkänts, då det förklarar, att det tillkom 1815 års riksdag att pröfva förordningens grundlagsenlighet, och frånkänner sig själf kompetens till en dylik pröfning. Härigenom hade tydligen pröfningen hänskjutits till konstitutionsutskottet och riksrätten. Att detta var innebörden i utskottets betänkande, påpekades i den reservation, hvori motionären frih. Cederström förfäktade sin mening, liksom af åtskilliga talare under den följande diskussionen i stånden. Under denna fann Cederströms mening både angripare och försvarare, men slutet blef, att adeln med 71 röster mot 25 godkände lagutskottets betänkande ¹⁾; de öfriga stånden fattade samma beslut utan votering. Visserligen bidrogo politiska skäl väsentligen härtill, men detta hindrar naturligtvis ej, att beslutet i alla fall innebar ett godkännande af lagutskottets åsikter, något som äfven under diskussionen påpekades, särskildt inom adeln.

Tio år senare framställdes återigen samma lära om domstolarnas rätt att åsidosätta grundlagsvidriga förordningar. I sin ämbetsberättelse för 1849 ²⁾ ville justitieombudsmannen S. L. THEORELL göra gällande, att domaremakts rätt att pröfva lagars och förordningars giltighet vore en nödvändig förutsättning för dess oberoende och därför måste antagas existera äfven i Sverige. Lagutskottet vid riksdagen 1850—51 förbigick med tystnad denna fråga i sitt utlåtande öfver ämbetsberättelsen ³⁾, men den upptogs i stället till behandling af reservanter. Justitieombudsmännens åsikter funno härvid en ifrig försvarare i R. T. CEDERSCHÖLD, med hvilken andra ledamöter instämde. Däremot bestreds på det bestämdaste denna läras riktighet af åtskilliga andra reservanter, särskildt A. WEIDENHIEM. Samtliga stånden lade utlåtandet till handlingarna. Endast i borgareståndet hade frågan om domstolarnas pröfningsrätt dryftats under diskussionen; den hade här varit föremål för mycket olika meningar. — I sin ämbetsberättelse för 1851 återkommer Theorell till saken och motiverar nu när-

¹⁾ Ad. prot. XIV: s. 452.

²⁾ Ss. 14 ff.

³⁾ Utl. N:o 4.

mare sin åsikt¹⁾. Denna gång upptages den äfven af lagutskottet till utredning. I sitt utlåtande öfver justitieombudsmannens ämbetsförvaltning yttrar det²⁾: »Satsen att en i behörig ordning icke tillkommen lag icke bör komma att gälla såsom lag, förnekas . . . icke i sin allmänlighet; men att utan vidare bemyndigande, utan vidare föreskrifter öfverlåta åt hvarje domare, att efter sitt enskilda omdöme bestämma huruvida en i den ordning Grundlagen utstakar promulgerad lag må vara giltig eller ej, vore dock för rättssäkerheten alltför äfventyrligt och skulle derjemte kunna leda till en inskränkning i regeringsmaktens verksamhet af icke mindre betänklig art. Man kan derföre icke antaga, att stiftarne af vår Grundlag velat medgifva en sådan ovilkorlig och allmän rättighet åt domaremakten. Då de i Regerings-formens 38 § bestämde, att alla från Konungen utgående lagar och författningar skola, för att gälla, vara försedda med Konungens underskrift och kontrasignation af vederbörande föredragande, stadgade de jemväl hvad föredraganden har att iakttaga, derest han finner någon af Konungen beslutad lag vara emot Grundlag stridande; och rättigheten att ogilla hvad uti ifrågställd syftning från Konungen utgår blef, genom påföljande 88 §, uppdragen åt Rikets Ständer allena, med förklarande att, sedan ett sådant ogillande egt rum, må hvad Konungen i ämnet förordnat ej af domaren iakttagas. Huruvida tillfyllestgörande garantier härigenom blifvit uppställda är en annan fråga; men af det nu antydda synes den ovilkorliga och obundna rättigheten för domaren uti nu ifrågställda hänseende ej stå i full harmoni med Sveriges samhällsordning, sådan den af Grundlagens stiftare blifvit stadgad.» — Utskottet hade sålunda bestämdt ogillat justitieombudsmannens åsikter, men detta visserligen på delvis ohållbara premisser. R.F. § 88, som åberopas i detta sammanhang, handlar om lagförklaringar, utfärdade af högsta domstolen, men ej om af konungen i statsrådet beslutade lagar; den är sålunda här ej alls tillämplig. Af utskottets sexton ledamöter tillkännagaf en, att han ej deltagit i frågans handläggning inom utskottet, en medlem reserverade sig under uttalande af sin tillslutning till justitieombudsmannens mening, sex med-

¹⁾ Ss. 8 ff.

²⁾ Lagutsk. utl. 1853—54: 4: ss. 5 f.

lemmar, däribland samtliga bondeståndets, reserverade sig emot, att utskottet upptagit frågan till behandling och begagnat den såsom en anledning till anmärkning mot justitieombudsmannen. Om sålunda också den majoritet, som dikterat utskottets utlåtande, ej var stor, så räknade den i stället ibland sig en auktoritet, sådan som riksarkivarien J. J. NORDSTRÖM, som i en reservation ytterligare strök under utskottets mening genom, att förklara justitieombudsmannens åsikt »oförenlig med grundlagarne». Den följande debatten inom stånden lämnar ingen ledning beträffande åsikterna inom riksdagen i denna fråga. Beslutet blef, som vanligt i dylika fall, att utlåtandet lades till handlingarna.

Sedan riksdagen 1853—54 har frågan, så vidt jag vet, ej varit föremål för behandling vid riksdagen. Däremot har den statsrättsliga vetenskapen upptagit den till diskussion. Tio år efter sedan lagutskottet vid nämnda riksdag så bestämdt tillbakavisat försöket att få läran om domstols rätt att pröfva förordningars giltighet erkänd såsom gällande rätt i Sverige, upptogs den ånyo och försvarades af NAUMANN¹⁾. Samma mening har senare förfäktats af BLOMBERG²⁾; senast har den utan vidare i HAGMAN'S handbok anförts såsom gällande rätt³⁾. ASCHEHOUG anser däremot saken tvistig, något eget omdöme uttalar han ej⁴⁾.

I verkligheten har ännu aldrig inträffat, att en domstol åsidosatt en förordning eller lag, därför att den ansett den tillkommen i grundlagsvidrig ordning. Visserligen påstod vid riksdagen 1853—54 en talare — C. PRINTZENSKÖLD⁵⁾ — att en domstol, Göta hofrätt, vid ett tillfälle åsidosatt såsom ogiltigt ett konungs och ständers gemensamma beslut; har en domstol kunnat göra detta, skulle den naturligtvis äfven kunna underlåta att tillämpa af

¹⁾ NAUMANN, Svensk statsförfattningsrätt, III (1:sta uppl. 1863), ss. 184 ff. Det citerade stället återfinnes för öfrigt nästan ordagrant i andra upplagan (1881—83) liksom i en uppsats i Tidskrift för lagstiftning m. m. 1871: ss. 321 ff.

²⁾ BLOMBERG, Om Sveriges högsta domstols statsrättsliga ställning och betydelse (1880): ss. 80 ff.

³⁾ HAGMAN, Sveriges grundlagar med förklaringar (1902): s. 108.

⁴⁾ ASCHEHOUG, Den nordiske Statsret (1885): s. 435 samt Das Staatsrecht der vereinigten Königreiche Schweden und Norwegen (1886): s. 108.

⁵⁾ Adelsn. prot. 1853—54, III: s. 311.

konungen på egen hand utfärdade förordningar. Det hela visar sig emellertid bero på ett missförstånd af talaren i afseende på den debatterade frågans — den här behandlades — verkliga innebörd; beslutet åsidosattes nämligen därför, att det ej i laga ordning promulgerats, det uppfyllde sålunda ej de yttre, nödvändigt erforderliga villkor för giltighet, om hvilka förut talats ¹⁾).

Strängt taget kunde min undersökning sluta härmed. En doktrin, som saknar uttryckligt stöd i lag, som underkänts af det kompetenta utskottet vid tvenne riksdagar — åtminstone den ena gången med samtliga ståndens bifall —, som ingen enda gång under snart ett sekel blifvit i praxis tillämpad, ehuru anledning därtill visst ej saknats — en sådan doktrin kan omöjligen erkännas för gällande rätt. Då den emellertid det oaktadt lyckats blifva erkänd af nästan samtliga statsrättslärare, som uttalat sig därom, skall jag ytterligare till bemötande upptaga de väsentligaste af de skäl, hvarpå de stöda sin åsikt.

Det viktigaste och i verkligheten det enda af rent statsrättslig natur är det, som hämtats ur uttrycket i R.F. § 47 och det likalydande i domareeden ²⁾, att domstolarna skola döma efter lag och laga stadgar. Verkliga innebörden af detta bud har i det föregående belysts.

Öfriga skäl äro väsentligen af praktiskt politisk natur. Man har ansett, att en nödvändig förutsättning för domaremaktens självständighet och oberoende är, att den äger rätt att pröfva giltigheten af de lagar och förordningar, den är satt att tillämpa. Riktigheten af detta resonemang kan dock på goda grunder bestridas. Domarens uppgift är att på det enskilda rättsfallet tillämpa de allmänna rättsbud, som af lagstiftaren stadgats — lagstiftaren må sedan vara konungen ensam eller konung och riksdag gemensamt. Själfständig och oberoende är domaren, så snart han fritt kan utföra detta värf, oberoende af speciella befallningar från regeringsmakten och utan fruktan för efterräkningar vare sig från ofvan eller nedan. En därutöfver gående befogenhet att göra sig till domare öfver lagligheten af regeringsmaktens förord-

¹⁾ Se s. 82.

²⁾ R.B. I: 7.

ningar kan under vissa omständigheter för domaren blifva en verklig danaerskänk. Han får genom en sådan makt en politisk roll att fylla, men något farligare för domaremakts oberoende än att indraga den i politiska strider kan näppeligen tänkas. Historien bär därom otvetydiga vittnesbörd. I England hafva domstolarna sedan gammalt ägt ifrågavarande befogenhet, men långt ifrån att gifva dem styrka har den i stället under stormiga tider förvandlat dem till det mest slafviska stöd för en tyrannisk regering. Tydligast visar detta sig under Karl II:s och Jakob II:s regeringar, då konungen för att skaffa erkännande åt sina lagvidriga förordningar grep till den utvägen att besätta domstolarna uteslutande med sina lydiga redskap. Hur ohederliga, ja, rent af skurkaktiga Englands domare under sådana omständigheter blefvo, från deras främste man, den berömda lörkanslern Jeffreys, och allt ned igenom, däraf har MACAULAY gifvit en oförgätlig teckning. Visserligen underlättades tillintetgörandet af den fria domaremakten i England genom den rätt, som konungen ägde att afsätta domare, men äfven om de lagligen varit oafsättliga hade detta säkerligen varit ett obetydligt hinder. Det ena grundlagsbrottet föder det andra. En regering, som utfärdat en grundlagsvidrig förordning, tvekar nog ej att begå ett nytt grundlagsbrott och afskeda de domare, som vägra att tillämpa den. Erfarenheten från våra dagars Finland bekräftar detta. Olagliga massafskedanden af domare — se där resultatet af domstolarnas motståndsförsök.

Man har vidare ansett, att om domstolarna icke ägde makt att åsidosätta en grundlagsvidrig förordning, skulle det vara möjligt för konungen att beröfva riksdagen hela dess andel i lagstiftningsrätten genom att egenmäktigt stifta lag; författningen skulle sålunda vara tillintetgjord i en af dess viktigaste bestämmelser. Minst sagdt sällsamt vore, om grundlagsstiftarna skulle försummat att skapa garantier för författningens efterlevande — ty någon bestämmelse om en domstolarnas pröfningsrätt finnes ju ej i grundlagen. Men de hafva i verkligheten visst icke gjort sig skyldiga till ett sådant fel. Garantier hafva de nog skapat, endast att de sökt dem på helt annat håll, i statsrådets ansvarighet. Åt konstitutionsutskottet och i sista hand riksrätten har

öfverlämnats att pröfva, om grundlagsbrott föreligger; i riksrättens domsmyndighet har man sökt den yttersta garantien för, att grundlagen hålles i helgd. Att man därjämte skulle sökt, på sätt som påståtts, åstadkomma ett särskildt skydd för R.F. § 87, finnes ingen rimlig anledning antaga ¹⁾. — Men, har man sagt, låt vara, att riksrätten dömer statsrådet för öfverträdelse af R.F. § 87, därmed har man dock ej vunnit rättelse i den förefallna olagligheten; den grundlagsvidriga förordningen äger lika fullt gällande kraft, därest ej domstolarna äga rätt att åsidosätta den. Riksrätten kan ej upphäfva den, och någon annan myndighet finnes ej, som skulle äga en dylik befogenhet. Icke ens riksdagen äger makt därtill, ty R.F. § 88, som i detta sammanhang åberopats, är här ej tillämplig. Formellt sedt är ju denna anmärkning obestriddig, men reellt har den ytterst litet att betyda. Antingen har grundlagsbrottet skett genom förbiseende eller missförstånd af sakens rätta natur; i så fall kan man ju förutsätta, att regeringen i händelse af en fällande dom skyndar sig att själfmant återkalla den grundlagsvidriga förordningen; skulle den söka undandraga sig detta, äger nog riksdagen kraftiga medel att tvinga den, framför allt genom anslagsvägran. Eller ock var regeringen medveten om olagligheten af sitt förfarande; har grundlagen i detta fall brutits, utan att statens väl ovillkorligen tvång därtill, så är detta helt enkelt en statskupp, men för revolutionen existera inga lagar. När våldet skrifver lag, är domstolarnas pröfningsrätt ett allt för bräckligt värn för friheten; jag behöfver blott erinra om Finlands öde. För öfrigt är tydligt, att en domare icke handlar mot lag, om han

¹⁾ Att R.F. § 87 ej särskildt omnämnes i ansvarighetslagen bland de paragrafer, för hvilkas öfverträdande riksrätten kan ådöma straff, är härvid utan betydelse. Däraf kan man nämligen alldeles icke sluta, att grundlagsstiftarna velat åstadkomma någon annan garanti mot öfverträdelsen af denna paragraf än af de öfriga, ty i så fall borde man tydligen skaffat särskilda garantier äfven beträffande öfriga i ansvarighetslagen förbigångna viktiga paragrafer, t. ex. § 36, något som ju ej skett. För öfrigt torde väl de flesta numera hylla den i riksrättsdomen 1818 uttalade och sedermera af NAUMANN (Sveriges statsförfattningsrätt [2 uppl.], IV: ss. 248 ff.) förfäktade grundsatsen, att riksrätten jämlikt R.F. § 106 äger tillämpa¹ allmän lag, där ansvarighetslagen saknar straffbestämmelse. Ett ytterligare stöd torde denna mening hafva vunnit genom k. förordn. om nya strafflagens införande § 3. (Jämför dock HAGMAN, Sveriges grundlagar, s. 258.)

vågrar att tillämpa en förordning, som genom riksrätts dom är förklarad grundlagsvidrig, eller som uppenbart har en statskupp att tacka för sin tillkomst. Detta är naturligtvis något helt annat än rätten att under normala förhållanden pröfva giltigheten af regeringens förordningar.

Men förhållanden kunna förekomma, som göra grundlagens brytande till en bjudande plikt för regeringen. Och härmed har jag kommit till ett af de skäl, som jag anser bestämdt tala emot att för Sveriges del godkänna ett institut, sådant som det ifrågasvarande. I Sverige äger konungen ingen rätt att utfärda nödförordningar, ingen provisorisk lagstiftningsrätt; skulle händelser inträffa — och de kunna göra det —, som tvinga att utan att afvakta riksdagens sammanträdande ändra gällande lag, t. ex. genom att proklamera belägringstillstånd, så har regeringen ingen annan utväg än att handla mot grundlagen. Detta är dock endast formellt ett grundlagsbrott, reellt däremot icke; beslutet måste nämligen hafva fattats under förutsättning af indemnitet från riksdagens sida. En rätt för domstolarna att pröfva en sådan förordnings grundlagsenlighet skulle måhända kunna förlama regeringens handlingskraft. Ett annat skäl mot att medgifva domstolarna en dylik pröfningsrätt är, att den lätteligen skulle kunna medföra osäkerhet och oreda i rättskipningen. Antaget, att högsta domstolen med ringa majoritet godkände en förordnings grundlagsenlighet, så skulle endast erfordras ett obetydligt personombyte, för att domstolen vid ett annat tillfälle skulle förklara samma förordning grundlagsvidrig o. s. v. Till hvilken osäkerhet i rättskipningen detta skulle leda, är lätt insedt. Man må ej invända, att detta är tomma tankespöken; Förenta Staternas exempel bevisar motsatsen.

* * *

*

Sakna domstolarna sålunda befogenhet att pröfva grundlagsenligheten af förordningar, som af konungen utfärdats utan riksdagens medverkan, så kunna de lika litet underkasta af konung och riksdag gemensamt antagna lagar en dylik pröfning. Något bevis kan detta ej erfordra. Å andra sidan synes det mig svårt

att bestrida domstolarna pröfningsrätt äfven i fråga om lagars grundlagsenlighet, om man erkänner en sådan rätt i afseende på förordningar. Åsikten, att domstolarna äga pröfningsrätt i fråga om förordningars giltighet, grundar sig ju ytterst på följande bevisföring. Lag kan ändras endast genom konungs och riksdags gemensamma beslut; en af konungen ensam utfärdad förordning kan sålunda ej ändra ett stadgande i allmän lag; skulle en förordning strida mot lag, är den sålunda att betrakta såsom betydelslös, såsom icke existerande, lagen bibehåller oförändrad giltighet. Men på samma sätt kan man säga, att grundlag endast kan ändras i de former R.F. § 81 bestämmer; genom konungs och två lagtima riksdagars beslut. En af konung och en riksdag antagen lag kan sålunda ej ändra något grundlagsstadgande, lika litet som en förordning kan ändra en lag. Emellertid hafva åtskilliga af dem, som förfäktat domstolarnas pröfningsrätt i fråga om förordningar, velat förmena dem rätten att pröfva lagars giltighet. Man har ansett, att konung och riksdag tillsammans innehafva den högsta makten i staten, och att sålunda de af dem antagna lagarna äro ovillkorligt gällande¹⁾. Detta är emellertid ej riktigt. Riksdagen är ej innehafvare af suveräniteten utan endast representant för den verkliga suveränen eller, om man så vill, den ene suveränen, folket. Endast den konstituerande riksdagen 1809 innehade fullständigt folkets makt; följande riksdagars befogenhet sträcker sig ej vidare än grundlagen medgifver, sålunda icke till att godtyckligt ändra författningen; denna kan endast ändras i de former, den själf uttryckligen föreskrifver. Ett försök att ändra författningen genom vanlig lag är usurpation och ingenting annat. En annan sak är, att, om domstolarna icke tillerkännas pröfningsrätt, ingen finnes, som faktiskt äger befogenhet att förhindra en grundlagskränkning, då konung och riksdag därom äro ense. Men af skäl, som förut antydts²⁾, torde det icke ens vara önskligt, än mindre behöfligt, att någon myndighet äger en dylik makt.

¹⁾ NAUMANN, a. a., III: ss. 122 f.

²⁾ Se s. 94.

Tryckfrihet och sekretess.

Anteckningar rörande § 2: 4:o T. F. O.

Af

vice Häradshöfding **Otto Croneborg.**

I.

Öfvertygelsen om vikten och värdet af en med grundlags helgd omgärdad tryckfrihet är i vårt land djupt och fast rotad. De med denna för Sverige unika och för svensk rättsuppfattning betecknande konstitutionella garanti förbundna stora fördelarne, hvilka blifvit ofta och för visso med rätta i höga toner prisade, hafva emellertid haft till följd, att man hittills öfversett med såväl de olägenheter, hvilka utan tvifvel äro förenade med densamma, som ock i synnerhet de formella brister, hvilka vidlåda stadgandena därom. Det sagda gäller icke minst om den i Sveriges presslagstiftning allt sedan år 1766 fastslagna vidsträckta rättigheten för »en hvar» att i alla publika verk och inrättningar afskrifva eller mot lösen erhålla afskrifter af offentliga handlingar rörande hvilka ämnen som helst. Denna rätt saknar helt enkelt motstycke i något annat land. Den betecknas i excellensen grefve GUSTAF LAGERBJELKES år 1829 utgifna broschyr «Om Tryckfriheten» såsom hvad vi »ensamme äga, hvad uti *intet annat land* finnes». Tydligen icke någon synnerlig beundrare af denna rättighet, kallar han den vidare: rätten att «i ordets egentliga bemärkelse härutinnan vara uppassad af statens (icke den enskilt) tjänstemän». «Förgäfves», yttrar

han, »skulle man annorstädes leta efter en så beskaffad rättighet. I England och Frankrike tryckas visserligen hinderlöst nästan alla slags *Acta Publica*, men utgifvaren får, bäst han gitter, skaffa sig dem sjelf. Man är icke pliktig att hålla honom dem tillhanda. Styrelse-departementer och administrationer äro blott vissa dagar i månaden tillgängliga för Allmänheten, på det ärendernas bearbetande ej må hindras; dessa dagar erhåller hvar och en upplysningar eller handlingar, men blott *i hvad honom rörer*. Dermed är publika åtgärden slut. Sannt är väl, att offentligheten i vissa länder vid lagstiftande Maktens rådplägingar och vid Domstolarne kommer der tidnings-publiciteten till biträde. Härvarande bruk åter, att uti Journalerna införa en mängd administrativa, kollegiala, juridiska handlingar, till stor del i detalj-ämnen, kommer der aldrig i fråga. Saken berättas, akterna utlemnas. Jag vet ej om i dessa länder läsaren dymedelst förlorar i upplysning, men jag tror att han vinner i nöje; och tjänstemannen kan der åt sina embetspligters uppfyllande egna den tid, han här måste uppoffra åt tillfredsställandet af andras nyfikenhet. Imellan *rättighet att på första vink få sig tillhanda hållit allt, hvad man behagar trycka, och rättighet att trycka hvad man vill*, är skillnaden ganska stor; och jag upprepar det, den är *egen*, den tillhör *Svenska tryckfriheten, ingen annan*. — Jag klandrar dock visserligen icke att så är; jag är långt ifrån att åsyfta ändring i ett förhållande, som blifvit en medborgerlig rätt för alla samt en verklig förmån för mången: jag har blott velat erinra om billigheten, att då man önskar *mer*, icke glömma hvad man redan och *företrädes-vis* äger». Till denna från en synpunkt otvifvelaktigt träffande karakteristik af ifrågavarande »medborgerliga rätt för alla» måste emellertid fogas erinran därom, att densamma jämväl med all säkerhet utgör en af de fastaste hörnpelarne för den konstitutionella garanti, som i vår svenska tryckfrihet innebäres, och att det är en af vår presslags största förtjänster att hafva härutinnan gifvit uttryck åt en lojal och verkligt konstitutionell uppfattning, särskildt af ämbetsmännens ställning, såsom underkastade offentlig kontroll i egenskap af stats-tjänare. Utan tvifvel fullt riktigt har om hithörande lagbestämmelser yttrats: «Riksdags- eller ämbetsmän måste för sina handlingar vara föremål för offentlig granskning och således äfven klander,

hvadan de icke böra åtnjuta något särskildt skydd af lagen mot anmärkningar rörande deras värfs utförande. Angripas de å heder och ära, åtnjuta de däremot samma skydd som alla andra medborgare»¹⁾).

Skada blott, att omförmälda sunda och riktiga princip i vår presslag blifvit klädd i högst bristfälliga former. Faran häraf är dubbel. Ty oklara eller sväfvande lagbud²⁾ kunna tjäna såsom stöd eller täckmantel icke blott för en slapp och undfallande lagtillämpning, utan ock, där tillfälle gifves, i motsatt riktning för byråkratiskt maktmissbruk. Det lärer icke kunna med fog bestridas, att hos oss den förra af dessa faror icke sällan visat sig vara större än den senare, om också ej exempel fattats på gjorda försök att obehörigen inskränka ifrågavarande medborgerliga rättighet. Man skulle i detta sammanhang lämpligen kunna erinra om följande ord af Björnstjerne Björnson: »Den moderna pressen har ett så öfverhandtagande inflytande på folkets moral och åtgörande, att det, som kan göras för skärpandet af journalistens hederskänsla och ansvar, får staten icke anse som sig ovidkommande. Bestående lag förslår icke». Denna sats synes för öfrigt, med någon modifikation af uttrycken, skäligen kunna formuleras så, att man ingalunda alltid kan uti ifrågavarande hänseende förlita sig på fosterländska eller ens hederliga tänkesätt och politisk omdömesförmåga hos samtliga pressens representanter, utan att den rätta utvägen just består i granskning och, om så befinnes erforderligt, omredigering eller ändring i »bestående lag». Nedanstående anteckningar, som utgöra ett försök att från olika synpunkter skärskåda tryckfrihetsförordningens hithörande stadganden med påpekande af åtskilliga däri förekommande formella brister, framträda utan anspråk på fullständighet. Framställningen i ett så föga bearbetadt ämne måste ock utan tvifvel blifva behäftad med brister äfven i andra hänseenden.

¹⁾ Motion i A. K. år 1869, N:o 343, af S. A. Hedlund.

²⁾ »Synnerligen vid lagar må det med skäl anses vara af vikt att så vidt möjligt begagna ett korrekt språk, då ett felaktigt uttryck alltför lätt medför en felaktig lagskipning» (Sigurd Ribbing, Lagutsk. utl. N:o 20 vid 1877 års riksdag).

Före ett närmare ingående på ämnet torde det ej vara olämpligt att meddela en kort återblick på den historiska utveckling, som ligger bakom våra nu gällande bestämmelser i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen.

De första i vårt land förekommande stadganden angående tryckning af publika handlingar torde hafva varit föranledda mindre af omsorg att bevara sekretessen än af önskan att uppmuntra tryckerirörelsen. Detta synes åtminstone hafva varit fallet med de af konung Sigismund år 1594 utfärdade privilegier för en särskild kungl. boktryckare, hvilken skulle utan särskild betalning trycka allt, som *sub titulo majestatis* utkom, mot rätt att ensam försälja sådant tryck. Snart nog började emellertid äfven andra hänsyn göra sig gällande. Carl XI:s förmyndare, hvilka, som bekant, läde grunden till det sedermera under enväldet fullt utbildade censur-systemet, meddelade sålunda genom ett patent af den 2 juni 1668 — tydligen för att underlätta kontrollen öfver sådana skrifter uppläggande, hvilka kunde utöfva politiskt inflytande — förbud mot att aftrycka de handlingar, Kungl. Maj:ts själf låte utgå, nämligen genom den förut omförmälde kungl. boktryckaren. Dessa handlingar borde af ingen utan Kungl. Maj:ts »synnerliga Bevilning och Tillstånd» uppläggas och tryckas vid äfventyr af konfiskation samt »annat wilkorligit Straff för Olydno». Detta något allmänt hållna förbud synes emellertid ej hafva erhållit åsyftad verkan. Den 20 april 1687 lät Carl XI nämligen utgå ett nytt förbud vid visst bötesstraff att »upplägga, trycka eller eftertrycka låta» beslut, kungl. stadgar, förordningar, recesser, plakater och mera slikt, som uti Konungens eller förutvarande konungars namn antingen därefter utfärdades eller redan kunde vara utgånget. Under enväldperioden blefvo sedermera, såsom bekant, banden på det fria ordet allt hårdare tilldragna. I nu förevarande hänseende synes tryckfrihetstvånget hafva nått sin höjdpunkt genom Konungens den 15 mars 1689 gifna approbation på riksens råds och ständers akt om kassation af åtskilliga hållna protokoll m. m., enligt hvilken författning kunde ur riksdagsprotokollen utplånas allt, som ej behagade Konungen.

Under frihetstiden dröjde det jämförelsevis länge, innan »Riksens maktägande ständer» vågade sig på att fullständigt lösgöra

pressen ur de fjättrar, vid hvilka den under envåldstiden hunnit vänja sig, och hvilkas lossande utan tvifvel icke alltid skulle varit förenligt med det för tillfället härskande partiets intresse. Så var äfven fallet i det hänseende, hvarom nu är fråga. Visserligen togs ett steg i mera frisinnad riktning genom åtskilliga på 1730-talet utfärdade författningar, enligt hvilka rättighet medgafs att aftrycka domstolshandlingar — dock med undantag af domarnes särskilda vota och först sedan genom censur sådant uteslutits, som kunde anses »otidigt, anstöteligt eller förklenligt», samt med villkor, att ej den ena partens skrifter allena utan begges blefve tryckta —, stadganden, hvilka delvis fortfarande äga sin motsvarighet i 2 § 4:o af nu gällande tryckfrihetsförordning. Men det var dock först med 1766 tryckfrihetsförordning, som friheten att taga kännedom om och offentliggöra regeringens, ständernas och alla ämbetsmyndigheters handlingar erhöll sin fullaste utsträckning. Denna rättighet var i 1766 års tryckfrihetsförordning, hvars ordalydelse till stor del blifvit upptagen i vår nuvarande tryckfrihetsförordning, ännu mera omfattande än i denna. Undantagna från offentlighet voro egentligen endast handlingar i förlikta brottmål, hvilka, liksom nu, icke fingo utgifvas utan parternas bifall, så länge någon af dem ännu lefde, äfvensom handlingar, som rörde »grofwa mindre kände missgärningar och styggelser, hädelser emot Gud och Werldslig Öfwerhet, leda och listiga påfund wid desse och andre swåre Brottmål, Widskeppelser och annat dylikt». Riksens Råds voteringar kunde fritt offentliggöras. Straffet för ämbetsmans vägran att utlämna offentlig handling inskränkte sig icke heller såsom nu till lika mått som för tjänsteförsummelse i allmänhet, utan bestod i förlust af ämbetet. Härjämte stadgades den viktiga bestämmelsen, att förordningen borde äga all den »trygghet, som en oryggelig grundlag medförer».

Efter 1772 års resolution yppade sig till en början tvekan, huruvida, sedan samma års regeringsform uttryckligen upphäft alla från 1680 till 1772 såsom grundlagar ansedda stadgar, tryckfrihetens principer skulle fortfarande gälla. Det är ganska anmärkningsvärdt, att denna tvekan framträdde först i fråga om rätten att publicera ämbetshandlingar. Sedan nämligen hos Svea Hofrätt i ett särskildt fall framstälts påstående därom, att, i enligt

het med dittills gällande regler, vissa rättegångshandlingar och domar måtte till tryck utlämnas, ansåg hofrätten frågan härom böra hänskjutas till Konungens eget afgörande. Detta blef den närmaste anledningen till utfärdandet af 1774 års tryckfrihetsförordning. Denna lag följde i nu förevarande ämne nästan ordagrant 1766 års tryckfrihetsförordning — dock med den inskränkning, att Rikets Råds voteringar nu icke fingo utan Konungens tillstånd offentliggöras annat än i justitierevisionsmål, äfvensom med uteslutande af den §, som rörde offentliggörandet af riksdagsförhandlingar —; men i själfva verket utgjorde den dock inledningen till det tryckfrihetstvång, som under den följande envåldsperioden kom till ödesdiger utveckling. I § 2 af 1774 års tryckfrihetsförordning införde Gustaf III nämligen en bestämmelse, att ingen finge vid ansvar såsom för högmålsbrott låta trycka något, som »rörer eller qväljer» »Vår och Rikets majestät, Höghet och Rätt». Enligt detta stadgande stämplades faktiskt såsom högmålsbrott, belagdt med dödsstraff, allt utgifvande af tryck, hvarigenom Konungen ansåg sin rätt förnärmad. Tryckfrihetsmålen hörde nämligen under bedömande af kanslikollegiet, som stod i fullkomligt beroende af Konungen, och denne visade sig snart vara, enligt GEIJERS ord, tryckfrihetens vän, endast så länge han själf var populär. Sedan äfven själfva lagstiftningen angående pressen öfvergått till Konungen, lades allt starkare bojor på tryckfriheten. Slutligen meddelades af Konungen, i afseende på den inländska politiken, genom bref den 9 februari 1792 vid riksdagen i Gäfle förbud mot att trycka eller utgifva *något*, som rörde Konungens och Riksens Ständers *göromål* och de finans- eller andra ärenden, som Konungen ansåg nödvändigt att till Riksens Ständers öfverläggning komma. — Under första uppskakningen efter Gustaf III:s mord återinfördes censuren, men redan den 11 juli 1792 utkom den liberala Reuterholmska tryckfrihetsförordningen, uti hvilket af idel högtrafvande fraser bestående aktstycke emellertid saknas lagbestämmelser angående utgifvande af publika handlingar, hvarjämte äfven alla straffbestämmelser blifvit därur uteslutna. Då till följd häraf missbruk af tryckfriheten blefvo allt oftare förekommande, fick man snart anledning att åter tillknyta de lossade banden på pressen; och så småningom blef tryckfrihetstvånget

under Gustaf IV Adolfs regering icke blott fullständigt återställt, utan äfven ytterligare skärpt. Jämväl rättigheten att offentliggöra publika handlingar inskränktes, dels genom en och annan *lex in casu*, rörande handlingar i visst angifvet ärende, dels ock genom generellt förbud att beledsaga handlingar, som fingo tryckas, med noter eller anmärkningar.

Efter enväldets störtande utgjorde det helt naturligt en af 1809 års grundlagsstiftares första omsorger att återställa den kränkta tryckfriheten. I regeringsformen infördes därför § 86, innefattande jämväl bestämmelse om rätten att i tryck utgifva alla slags publika handlingar med endast få undantag, hvarjämte återupplifvades 1766 års stadgande därom, att tryckfrihetsförordningen skulle äga grundlags natur. Sedan en särskildt tillsatt kommitté utarbetat förslag till ny tryckfrihetsförordning samt efter åtskilliga förhandlingar och meningsstrider, hvilka dock endast undantagsvis angingo nu förevarande del af tryckfrihetslagstiftningen, antogos efter hvarandra tryckfrihetsförordningen af den 9 mars 1810 och nu gällande tryckfrihetsförordning af den 16 juli 1815. Denna sistnämnda grundlag skiljer sig i 2 § 4 mom. från 1766 års tryckfrihetsförordning hufvudsakligast med afseende å de från hufvudregeln om ämbetshandlingars offentlighet stadgade undantagen, hvilka blefvo i åtskilliga punkter utvidgade och fullständigade.

Efter år 1815 hafva visserligen vid några tillfällen — nämligen vid riksdagarne åren 1828—30, 1869, 1871, 1872 och 1887 — framlagts förslag till mer eller mindre fullständiga omarbetningar af tryckfrihetsförordningen, i hvilka förslag (utom 1869) jämväl 2 § 4:o erhållit en betydligt förenklad och förbättrad redaktion, men hittills har momentet fått stå kvar i sin ursprungliga föråldrade lydelse, dock att undantagen från hufvudregeln blifvit i vissa punkter fullständigade — nämligen år 1897 (angående försvarsverket angående handlingar), år 1900 (angående straffregistret och patenthandlingar) samt år 1903 (angående uppgifter till beskattningsmyndigheter) — hvarjämte år 1867 bestämmelse införts, att statsrådsprotokollen och med dem i momentet likställda handlingar ej alltid, utan för en tid af 50 år skola förblifva hemliga.

Vid en blick på 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen faller det genast i ögonen, att denna afdelning af vår presslagstiftning är i visst afseende helt och hållet fristående, samt att hithörande bestämmelser delvis icke ens hafva gemenskap med det lagbegrepp, som väl borde utgöra det sammanhållande bandet uti ifrågavarande grundlag, nämligen det rättsfaktum, som heter tryckt skrift. Tryckfriheten innebär enligt 86 § regeringsformen *dels* rätten att »utan några af den offentliga makten i förväg lagda hinder utgifva skrifter, att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras *inhåll* och att icke i annat fall kunna därför straffas, än om detta *inhåll* strider emot tydlig lag, gifven att bevara allmänt lugn utan att återhålla allmän upplysning» och *dels* befogenheten att genom trycket utgifva »alla *handlingar* och protokoll i hvad mål som helst» med vissa undantag. Gränserna för dessa tveghanda rättigheter finnas angifna, för den förra i 3 §, för den senare i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen. Motsvarande tryckfrihetsförbrytelser äro, särskildt från kriminalrättslig synpunkt, af väsentligt olikartad beskaffenhet. I förra fallet begås alltid brottet, på sätt i nyssanfödda lagrum framhålles, medelst *inhållet* af den tryckta skriften, hvilket innehåll utgör produkten af en själsverksamhet hos författaren, som ju, åtminstone principiellt sedt, bör anses såsom den i första hand brottslige. I senare fallet åter kunna förbrytelserna vara af olika slag. Hit höra först ämbetsbrott af ämbets- och tjänsteman, som obehörigen vägrar att utlämna handling af offentlig art, eller som obehörigen från vederbörande ämbetsverk eller arkiv utlämnar handling, hvilken bör vara hemlig, vare sig denna sedermera faktiskt blir offentliggjord eller ej; och vidare kan brottet begås — af ämbetsman eller annan person — genom att åt en handling, som bör hållas hemlig, gifves offentlighet, detta må nu ske genom dess tryckning eller på annat sätt. Vid tryckfrihetsbrott af detta senare hufvudslag är det trycktas innehåll så att säga subjektöst, då ju brottet här består i att ett gifvet innehåll vare sig genom tryck eller annorledes uppenbaras. Uti 2 § tryckfrihetsförordningen har dock den principiella åtskillnaden mellan nämnda två hufvudarter af tryckfrihetsbrott ej på tillfredsställande sätt blifvit framhäfd eller tydliggjord. I inledningsorden till mom. 4:o heter det nämligen — synbarligen alldeles oriktigt:

»I grund af hvad i 1 mom. af denna § stadgadt är» etc., medan i detta 1 mom. talas *ej* om rätten att offentliggöra befintliga skrifter, utan om *författares* rätt att »genom tryck sina tankar kungöra». Denna inadvertens kan ju medgifvas vara af mindre praktisk betydelse, men utgör i allt fall en illustration till det sätt, hvarpå denna grundlag blifvit redigerad, om hvilken yttrats, att den »bär outplånliga spår af brådska och öfverilning»¹⁾.

Hufvudregeln om rätten att utgifva offentliga handlingar skulle enligt sagda mom. 4:o kunna — med uteslutning af den öfverflödande exemplifikationen — återgifvas sålunda: En hvar²⁾ är tillåtet att i allmänt tryck utgifva alla handlingar rörande rättegångar och allmänna ärenden, hvilka förekommit eller förekomma i publika verk, äfvensom allmänna stadganden, hvarifrån helst utfärdade, samt publika verks och korporationers äfvensom ämbets- och tjänstemäns relationer, memorialer och ämbetsbref, så ock alla societeters och verks samt enskilda personers skrifter jämte utslag och svar därå till de delar däraf, som till publika ämbetsmäns och verks handläggning komma; och böra till den ändan icke allenast alla sådana handlingar vid ofvannämnda verk och ämbeten »genast och utan tidsutdräkt emot lösen utlämnas åt hvem det äskar, antingen han har i saken del eller *ej*, vid ansvar såsom för tjänstens försummelse, om sådant af någon publik tjänsteman vägras eller obehörigen fördröjes, utan äfven, vid samma ansvar, i alla arkiv hvar och en fri tillgång lämnas att få på stället afskrifva eller afskrifva låta eller, om därvid betydande hinder vore, i bevitnad afskrift, emot vederbörlig lösen; utbekomma alla slags handlingar i hvad ämne som helst».

Den vidlyftiga, här till största delen uteslutna, kasuistik, hvarmed ifrågavarande lagtext är nedtyngd, har väl å visst håll blifvit ansedd såsom »ett af tryckfrihetens bästa stöd» och »en af de kraftigaste häfstänger till främjande af rätt och sanning i vårt

¹⁾ NAUMANN, Tidskr. för lagstiftning etc. 1877. Ang. T. F. O:s grundlagsvidriga tillkomst, se uppsats i Hist. Tidskr. 1886.

²⁾ Vid detta uttryck torde jämlikt 86 § R. F., böra underförstås orden: *svensk man*, hvilket emellertid, med hänsyn till lättheten att kringgå stadgandet, icke synes hafva stor praktisk betydelse — utom möjligen med afseende på konsulats handlingar.

offentliga lif»¹⁾; men det torde väl knappast kunna förnekas, att den oklara och svulstiga stil, som utmärker särskildt detta moment i tryckfrihetsförordningen, och hvilken, såsom ofvan är nämnt, är en kvarleva ända från 1766 års tryckfrihetsförordning, icke blott måste betraktas såsom en »konstitutionell vanprydna», utan äfven kan vara ägnad att »förrycka lagens verkningar»²⁾ och innebära en källa till missuppfattning vid lagtolkningen³⁾.

Redan den frågan, hvad som bör rätteligen hänföras under uttrycken »publika verk» och »alla arkiv» är ingalunda i alla tänkbara fall fullt klar. — I förbigående må här anmärkas, att i viss mån olika regler synas enligt lagtexten, gälla om »publika verk» och »alla arkiv». Då emellertid i själfva verket ingen ämbetsmyndighet ju kan sakna ett arkiv, d. v. s. en kollektion af handlingar rörande slutbehandlade mål, och då någon grund ej finnes för antagandet, att uti förevarande hänseende skiljaktiga stadganden skulle vara åsyftade, torde nämnda förhållande i regel sakna betydelse. Sålunda kan det icke anses vara behöfligt att, på sätt vid ett tillfälle⁴⁾ föreslagits, beträffande arkiven inflicka särskildt stadgande om, att handlings utlämnande äfven där skulle ske »utan tidsutdräkt». Blott i ett afseende torde en åtskillnad böra äga rum mellan akter, som äro under behandling hos ämbetsmyndighet (»publikt verk») och handlingar i »arkiv». Denna åtskillnad gäller uttrycket »på stället». Vid 1871 års riksdag hade konstitutionsutskottet i sitt då framlagda förslag till ny tryckfrihetslag hemställt om antagande af ett stadgande, enligt hvilket handlings afskrifning »på stället» öfverhufvud icke skulle få förvägras. Härom yttrade under debatt i Första kammaren justitieombudsmannen FRÖMAN följande: »Det motsvarande stadgandet i nu gällande lag

¹⁾ A. K:s prot. vid 1871 års riksdag: s. 169.

²⁾ A. K:s prot. vid 1871 års riksdag: s. 181.

³⁾ Jfr RYDIN: Om yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 260.

⁴⁾ Uti »Förslag till ändringar i Tryckfrihetsförordningen, enligt uppdrag af andra svenska publicistmötet i Göteborg 1869 utarbetadt och till det tredje publicistmötet i Stockholm 1871 öfverlämnadt af A. GUMELIUS, A. HEDIN, AUG. SOHLMAN, H. WIESELGREN (tr. som manuskr.) Sthlm 1871».

lyder så: I alla *arkiv* skall hvar och en fri tillgång lämnas att få på *stället* afskrifva eller afskrifva låta sådana handlingar. Den ifrågavarande rättigheten att på *stället* afskrifva handlingar har till följd häraf ansetts endast böra åtnjutas i arkiv och följaktligen i fråga om sådana handlingar, som kommit till arkivet, det vill säga genomgått handläggningen hos vederbörande ämbetsverk eller myndighet. Och en sådan inskränkning har äfven sina skäl. Icke i alla ämbetsverk, icke hos alla myndigheter finnes utrymme för alla dem, som kunde samtidigt vilja afskrifva en begärlig handling, och när samma handling är föremål för handläggning, kan berörda rättighet ej medgifvas, utan att handläggningen hindras. Efter ordalydelsen i utskottets förslag skulle nämnda rättighet få åtnjutas t. ex. i alla domstolar hemma hos domare på landet o. s. v. I afseende härå bör jag upplysa, att till Justitieombudsmansexpeditionen inkomma ej så sällan klagomål öfver förvägradt tillstånd att afskrifva handlingar. Det har af dylika klagomål visat sig, att anspråken i detta afseende kunnat vara ganska stora. Personer hafva inställt sig i domstolar och hos domare samt begärt att på *stället* få afskrifva handlingar i mål eller ärende, som varit under handläggning, ja några hafva till och med begärt att få afskrifva protokoll och utslag, dem de varit skyldige att lösa. En sådan begäran skulle enligt utskottets föreslagna stadgande bifallas, 'om det ej medförde betydande olägenheter'. När åter dessa olägenheters betydelse skall pröfvas, säger den ene, att det icke är någon så stor skada, om ett måls handläggning fördröjes en eller annan rättegångsdag, eller om ett sådant dröjsmål förorsakas i ett mål, där handlingarna cirkulera emellan rättens ledamöter, en annan åter hyser härom olika åsikt. Pröfningen härå blifver alltid svår, kan lätt blifva godtycklig. Mig synes därför så den enes som den andres rätt i detta afseende vara bättre betryggad och god ordning bättre bevarad genom nu gällande föreskrift än genom den af utskottet föreslagna».

De i momentet uppräknade exemplen på »publika verk» äro icke uttömmande och i vissa fall föråldrade. Bland dem förekommer t. ex. »allmänna beredningen», som nu ej existerar. Huruvida alla »kommittéer» böra numera räknas hit, synes vara åtminstone i högsta grad tvifvelaktigt. Stadgandet härom torde från början

hafva afsett kommittéer af mera stadigvarande beskaffenhet, såsom tryckfrihetskommittén, den år 1867 upplösta kommittén för salpeter-ärendena m. fl. Att nutidens s. k. parlamentariska kommittéer eller inom statsdepartementen för utredning af särskilda frågor tillkallade sakkunnige skulle med afseende på det af dem samlade material och med afseende på deras egna protokoll, innefattande provisoriska beslut o. d., vara underkastade detta tryckfrihetsförordningens stadgande, synes desto mindre böra antagas, som numera, med anledning af framställning från 1900 års riksdag, kommittéer och liknande beredningar af ifrågavarande slag, i enlighet med Kongl. Maj:ts beslut den 18 maj 1900, skola årligen till Kongl. Maj:t afgifva redogörelse för sin verksamhet under året med uppgift, bland annat, huru långt deras arbeten fortskridit. Denna redogörelse blir sedermera delgifven Riksdagen och i riksdagshandlingarna offentliggjord. Härmed synas ock alla skäligen fordringar på publicitet i detta afseende vara tillgodosedda. I 1871 års konstitutionsutskotts förslag till ny tryckfrihetslag hade också ordet »kommittéer» uteslutits ur då föreslaget motsvarande stadgande; och åberopades under debatten härom såsom skäl härför, att »tillfälliga utredningskommittéer» ej ansetts böra hit hänföras ¹⁾.

Huruvida konsulaten skola räknas till »publika verk» uti nu förevarande hänseende och deras arkiv vara tillgängliga för »en hvar» (scil. svensk man) torde vara, äfven i praxis, oafgjordt. Konsulatförordningen innehåller i fråga om konsulatens arkiv endast, att konsul skall väl vårda arkivet och hålla enskilda handlingar fullständigt afskilda därifrån, hvarjämte det åligger konsuln att, »så vidt lämpligen kan ske», besvara från enskilda personer ingående förfrågningar om saksförhållanden. Hos konsulaten förekomma emellertid äfven handlingar, som beröra enbart norska förhållanden. I fråga om sådan handling läser det enligt norsk lag och praxis bero på vederbörande tjänstemans eller myndighets afgörande, huruvida handlingen skall vara af beskaffenhet att böra utlämnas eller ej. En bestämmelse om skydd för konsulatens handlingar mot offentlighet synes desto hellre vara önskvärd, som i konsulatarkiven ofta befinna sig akter af mycket privat och mycket grannliga innehåll.

¹⁾ F. K. prot. 1871, s. 385.

Af den omständigheten, att bland de i momentet uppräknade publika verk upptagits konsistorier, men ej fakulteter, har man någon gång dragit den slutsatsen, att fakultetshandlingar skulle kunna hemlighållas, innan de blifvit till vederbörande konsistorium ingifna. Detta torde emellertid icke öfverensstämma med rådande praxis, enligt hvilken utlämnandet af fakultets eller sektionens protokoll och handlingar väl icke i regel lärer vägras. Emellertid synes frågan ingalunda vara utredd. Äfven angående de handlingar, räkenskaper m. m., som höra under universitetens drätselnämnders vård, samt angående handlingar, tillhörande högskolor, där konsistorier ej finnas, saknas bestämmelser. Att allmänna läroverks handlingar äro af offentlig beskaffenhet, synes däremot framgå af ett K. M:ts utslag den 16 maj 1854 ¹⁾, enligt hvilket ett protokoll, fördrt hos dåvarande Collegium Gymnasticum vid tillfälle, då lärjunge blifvit från gymnasium relegerad, förklarades icke tillhöra de i tryckfrihetsförordningens 2 § undantagna handlingar, hvilka ej få till tryck utlämnas, likasom äfven i viss mån af ett Uppsala domkapitels laga kraftvunna utslag den 8 mars 1898 ²⁾, hvaraf inhämtas, att för mogenhetsexamen aflagda skriftliga prof i ett särskildt fall förklarades, sedan de från ecklesiastikdepartementet till läroverket återsändts, höra till rekvisiten utlämnas, utan att dock i detta mål frågan om nämnda handlingars hänförlighet under 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen kom till närmare afgörande.

Till de i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen afsedda arkiv höra ock kyrkoarkiven och pastorsämbetens arkiv, hvilket kan anses bekräftadt bland annat af ett lagakraftvunnet utslag af Göta hofrätt den 14 juli 1897 ³⁾. Särskildt undantagna från offentlighet äro dock, såsom bekant, »utdrag af kyrkoböcker eller af andra själavården och kyrkodisciplinen rörande handlingar, i afseende på enskilda personers lefverne och seder, så vidt de lända dem till skada eller förklenande» ⁴⁾. Ett Kungl. Maj:ts utslag den 9 februari 1854 synes dock visa, att om ett dylikt kyrkoboksutdrag blifvit till pa-

¹⁾ NAUMANN, Sveriges grundlagar. Sthlm 1862, s. 220.

²⁾ J. O:s berätt. år 1899, ss. 9 f.

³⁾ J. O:s berätt. 1898, s. 24.

⁴⁾ »Extracter af Communions-längder» skulle enligt K. Br. den 3 maj 1770 icke få utlämnas. (BACKMANS lagsamling II, s. 511.)

storsämbetet *inlämnadt*, inlämnaren *själf* bör äga rätt att åter utbekomma detsamma, enär »de personer, som genom dessa handlingar kunde skadas eller förklenas, icke kunde anses vilja själfva däraf göra ett sådant bruk», och det således måste vara »uppenbart, att det icke vore till dem själfva, som handlingarnas utlämnande vore förbudet»¹⁾.

Angående skydd för de till post-, telegraf-, tull- och järnvägsanstalter ingifna handlingar, såsom bref och telegram, tulldeklARATIONER, fraktsedlar m. m., finnes intet i tryckfrihetsförordningen stadgadt. I det genom kungl. proposition vid 1887 års januari-riksdag framlagda förslaget till ny tryckfrihetslag, § 7, fanns en hänvisning till särskilda stadganden angående utlämnande från post- eller telegrafverket af försändelse eller telegram eller från postverket, tullverket eller statens järnvägstrafikförvaltning af handlingar, hvilka rörde enskildas affärsförhållanden.

En särskild ställning intaga i viss mån domstolarne. För dessas arkiv gälla visserligen såsom om andra, att hvem som helst skall — med skälig hänsyn till den måhända från arkivet aflägsset boende expeditionshafvandens bekvämlighet — äga tillträde till dem och rätt att där göra afskrifter. Rätteligen borde väl dock tryckfrihetsförordningens tillämpning uti ifrågavarande afseende åtminstone så till vida anses vara, för befrämjande af god ordning, modifierad genom bestämmelserna i förordningen om expeditionslösen, att part, som är skyldig lösa expedition, icke skulle äga rätt att taga afskrift af denna, därest han ej samtidigt därför erlade stadgad lösen. Men huruvida en sådan uppfattning får anses instämma med tryckfrihetsförordningen, lärer nog åtminstone vara tvifvel underkastadt²⁾.

De kommunala myndigheterna och deras arkiv befinna sig ock i en slags undantagsställning i oförmälda hänseende. Vid flere tillfällen, senast vid 1875 års riksdag samt, mera enskildt, af en på framställning af sjunde svenska publicistmötet genom publicistklubben den 2 februari 1883 tillsatt kommitté, hvilken år 1886 afgaf utlåtande i fråga om tryckfrihetsförordningens omarbetande, hafva framlagts förslag om kommunala handlingars upptagande i

¹⁾ J. O:s berätt. 1851, ss. 69 f., 1852, ss. 33 f. och 1854, s. 30.

²⁾ Jfr rättsfall i J. O:s berättelser för 1860, s. 45 och 1862, s. 57.

tryckfrihetsförordningen bland offentliga handlingar, men hittills utan resultat. Konstitutionsutskottet år 1875 afvisade det då väckta förslaget uti en tämligen skrufvad motivering, hufvudsakligen på den grund, att i *kommunallagarne* redan finnas bestämmelser därom, att vissa hithörande handlingar skulle vara för enhvar tillgängliga för afskrift, ett skäl, som tydligen var för *grundlagsfrågan* af föga värde. De åberopade bestämmelserna förekomma i förordningen om kommunalstyrelse på landet, § 25, angående kommunalstämmoprotokoll, i förordningen om kommunalstyrelse i stad, § 43, angående stadsfullmäktiges protokoll, och i förordningen om kyrkostämma m. m., § 19, angående kyrkostämmoprotokoll. Enligt dessa tre lagrum äger enhvar, som det åstundar, att af protokollet taga del och att få afskriftens riktighet af vederbörande bestyrkt, beträffande kommunalstämmo- och kyrkostämmoprotokoll utan lösen. Ländstingshandlingar skola, jämlikt förordningen om landsting § 61, på landstingskassans bekostnad tryckas. I 1887 års kungl. förslag till ny tryckfrihetslag fanns en direkt hänvisning till kommunallagarnes bestämmelser uti ifrågavarande afseende. Huruvida kontrollen öfver den behöriga efterlefnaden af kommunallagarnes ifrågavarande stadganden kan anses vara på tillfredsställande sätt ordnad, lärer, vid det förhållande, att handlingens vårdare ofta icke är underkastad ämbetsmannans ansvar, kunna ifrågasättas; och huruvida andra kommunala handlingar än de i kommunallag särskildt nämnda skola vara af offentlig natur, torde ock vara tvifvelaktigt. Såsom exempel härpå må nämnas, att i ett fall, då handling ej blifvit på begäran utlämnad från drätselkammare i stad, justitieombudsmannen ej fann sig behörig ingripa, enär »det ej fölle inom området för justitieombudsmannens ämbetsbefattning att emot tjänsteman hos drätselkammare föra talan»¹⁾. Sådana korporationer som brännvinsförsäljningsbolag, jämlikt förordningen om försäljning af brännvin²⁾, styrelse för en stads elektriska spårvägar³⁾ m. fl. höra däremot, ehuru de ju hafva en viss offentlig kommunal anstrykning, säkerligen icke till de i momentet afsedda publika verk.

¹⁾ J. O:s beslut d. 8 maj 1900.

²⁾ K. M:ts dom d. 23 sept. 1879. NAUMANNS tidskr. för 1880, s. 284.

³⁾ Jfr J. O:s beslut i särskildt ärende d. 26 juli 1901.

Ett för frågan om kommunala handlingars offentlighet särdeles belysande, på senare tid meddeladt prejudikat må här mera fullständigt refereras. En person, L., anhöll att få på stället taga del af och göra en afskrift af en sockens kommunalräkenskaper för visst år. Ordföranden i kommunalnämnden, N., vägrade att för uppgifna ändamålet tillhandahålla omförmälda räkenskaper. Sedan en af L. hos Kungl. Maj:ts befallningshafvande gjord framställning om åläggande för N. att vid anfordran tillhandahålla räkenskaperna genom meddelad resolution lämnats utan afseende, och L. häröfver hos Kungl. Maj:t sig besvärat, yttrade Justitiekanslern i inhämtadt utlåtande hufvudsakligen följande: »För afgörande af frågan, huruvida N. varit skyldig tillhandahålla L. ifrågavarande räkenskaper, har man att taga hänsyn till innehållet i 4 mom. af 2 § tryckfrihetsförordningen, jämfördt med bestämmelserna i Kungl. förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862. Af stadgandena i 38, 51, 71 och 72 §§ i nämnda kungl. förordning framgår: att kommunalnämnd skall, bland annat, hafva tillsyn öfver vården och förvaltningen af kommunens gemensamma egendom, kassor och tillgångar, att kommunalnämnd vidare åligger att föra räkenskaper, att kommunalnämnds ordförande är ansvarig för räkenskapernas förande samt skall vårda nämndens handlingar, att räkenskaperna skola granskas af revisorer, utsedda, af kommunalstämma, och att revisorerernas berättelse öfver granskningen är föremål för beslut af kommunalstämma. På grund af denna kommunalnämnds egenskap af kommunal förvaltningsmyndighet måste, enligt justitiekanslersämbetets uppfattning, de räkenskaper, som det åligger nämnden att föra, betraktas såsom allmänna ärenden rörande handlingar, om hvilka i § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen föreskrifves, att till dem, af hvad namn och beskaffenhet de vara må, skall — med vissa inskränkningar, som icke äga tillämpning i föreliggande fall — en hvar lämnas fri tillgång att på stället afskrifva eller låta afskrifva. I sagda mom., hvars ordalag till stor del äro hämtade från 1766 och 1774 års tryckfrihetsförordningar, nämnes visserligen icke uttryckligen kommunal myndighet bland de i mom. särskildt uppräknade verk och inrättningar, hvilkas handlingar skola hållas för en hvar tillgängliga. Detta förhållande torde emellertid finna sin förklaring däri, att vid tiden för tillkomsten af 1812 års tryckfrihetsförordning de kommunala myndigheterna ännu icke hade den betydelse för förvaltningen och fullständiga organisation, som de sedermera erhållit. — — Här ofvan uttalade uppfattning vinner ytterligare stöd däraf, att enligt 25 kap. 22 § strafflagen de, som äro satta att förvalta menighets angelägenheter, för denna sin förvaltning äro, i likhet med statens ämbetsmän, underkastade i nämnda kapitel stadgadt ansvar.» Justitiekanslersämbetet henställde slutligen att, med undanröjande af öfverklagade resolutionen, ärendet måtte visas åter till Kungl. Maj:ts befallningshafvande, som torde hafva att vidtaga *den åtgärd, som på denna myndighet ankomme*, för att omförmälda räkenskaper måtte varda L. i laga ordning tillhandahållna. Genom nådig resolution den 20 oktober 1899 förklarade Kungl. Maj:t, att enär, oberoende af frågan därom, huruvida N. i egenskap af ordförande i kommunalnämnden kunde hafva varit lagligen pliktig att tillhandahålla L. ifrågakomna räkenskapshandlingar, N. i nämnda egenskap icke kunnat

af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i handräckningsväg åläggas att tillhandahålla L. dessa handlingar, funne Kungl. Maj:t icke skäl att göra ändring i det slut, hvartill Kungl. Maj:ts befallningshafvande i målet kommit.

Beträffande polismyndigheters protokoll, anteckningar och öfriga handlingar finnes i tryckfrihetsförordningen intet stadgadt, ehuru de otvifvelaktigt kunna dels vara af beskaffenhet att böra tillhöra offentligheten och dels, alldeles uppenbart, nödvändigt måste hemlighållas.

Att taxeringsmyndigheterna skola vara hänförliga under tryckfrihetsförordningens »publika verk», har i själfva verket först år 1903 blifvit i grundlag uttryckligen fastslaget. Sedan nämligen vid åtskilliga föregående tillfällen fråga förevarit att för deklARATIONER, ingifna till taxeringsmyndigheter, skulle beredas skydd mot offentliggörande, har nämligen detta år slutligen godkänts ett grundlagsförslag, enligt hvilket uppgifter, som skattskyldige till ledning för egen taxering aflämnas till beskattningsmyndigheter, ej må utlämnas till andra än dem, som enligt skatteförfattningarna äga taga del af sådana uppgifter, ett grundlagsstadgande, såsom bekant närmast föranledt af de nya bestämmelserna om själfdeklaration. Före detta lagbuds införande stodo — under den förutsättningen, att taxeringsmyndigheterna äfven då skulle betraktas såsom under 2 § 4:o T. F. O. hänförliga myndigheter — utan tvifvel detta grundlagsbud och 27 § bevillningsförordningen i strid med hvarandra, och väl kan, på sätt i denna tidskrift¹⁾ antydts, ställas i fråga den kraft och verkan denna paragraf kunde äga utan motsvarande ändring i tryckfrihetsförordningen. Enligt sagda paragraf är nämligen stadgadt, att af skattskyldig till ledning för hans egen taxering meddelad uppgift, hvars offentliggörande han förklarar sig icke medgifva, icke må utan hans samtycke intagas i taxeringsnämnds eller pröfningsnämnds protokoll, och att, sedan frågan om den skattskyldiges taxering blifvit afgjord, uppgiften skall till honom återställas eller bevisligen förstöras. — Beträffande rätten att offentliggöra taxeringarnas resultat må här allenast anmärkas, att denna fråga utan tvifvel kommit i ett nytt läge efter införandet af skyldighet till själfdeklaration.

¹⁾ Arg. 1899. I. FLODSTRÖM, Tryckfrihetsförordningen och deklarations-tvång, s. 227.

En hel del »verk» stå slutligen, ehuru t. ex. försedda med grundstadgar, fastställda af Kungl. Maj:t, så nära gränsen af det privatas område, att tvekan på denna grund kan uppstå, huruvida uttrycket »publika verk» kan vara å dem tillämpligt. Hit höra åtskilliga pensions-, försäkrings- och kreditanstalter, kanaldirektioner och direktioner öfver vissa sjukvårdsinrättningar ¹⁾ samt slutligen vittra och lärda samfund och akademier m. fl. I viss mån belysande fakta i afseende å dessa »verk» kunna hämtas ur de på grund af kungl. remiss afgifna yttranden öfver riksarkivariens den 7 maj 1902 dagtecknade förslag till allmänna grunder i fråga om ordnande och förtecknande af offentliga arkiv m. m. Styrelsen för allmänna brandförsäkringsverket för byggnader å landet förklarade t. ex. i sitt afgifna yttrande, att styrelsen, enär de hos verket förvarade handlingar afsåge förhållandet mellan verket, å ena, och dess delägare, å andra sidan, ansåge desamma vara af sådan natur, att de icke tillhörde offentligheten. Äfven från Stockholms stads brandförsäkringskontor och Stockholms läns brandstodsbolag afgåfvos yttranden i liknande riktning. Styrelsen för allmänna hypoteksbanken framhöll likaledes, att enär de hos banken förvarade handlingar afsåge förhållandet mellan banken, å ena och de särskilda hypoteksföreningarna, å andra sidan, styrelsen, ansåge desamma, såsom varande af finansiell natur, icke tillhöra offentligheten. — Hvad beträffar särskildt Svenska akademien, så har Kungl. Maj:t vid skilda tillfällen biträdt den uppfattningen, att akademiens handlingar icke skulle anses såsom offentliga. Vid ett tillfälle hade statsrevisorernas ordförande anhållit om befallning till vederbörande att till revisorerna aflämna dels räkenskaper för år 1886 öfver jämväl dem bland akademiens tillgångar, som utgjordes af enskilda donationer samt inkomst från Post och Inrikes-tidningar, eller ock utdrag i vissa afseenden af dessa räkenskaper dels ock afskrift af det med Post och Inrikes-tidningar upprättade arrendekontrakt. Med afseende å hvad akademien till bemötande häraf anfört, föranledde den gjorda framställningen icke till någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Till svar å förutnämnda kungl. remiss i arkivfrågan anförde akademien bland annat följande: »Akademien,

¹⁾ Danviks hospital, Konungens hospital m. fl.

Statsvetenskaplig Tidskrift 1903.

som mot riksarkivariens förslag intet väsentligt har att invända, utan tvärtom funnit det förfaringssätt vid arkivs ordnande, som där förordas, mycket afsevärdt, får emellertid — utan att anse det tillkomma akademien att ingå på den generella frågan, hvilka arkiv med rätta må kallas offentliga — i underdånighet framhålla sitt eget arkivs enskilda karaktär. Där förvaras hufvudsakligen akademiens dagböcker och en stor brefväxling, som sedan gamla tider förts mellan akademiens ledamöter och de personer, som inom densamma förvaltats sekreterareämbetet». Med afseende å »den mycket konfidentiella arten af de öfriga hennes arkiv tillhörande dokument och papper» åberopade akademien ett den 12 november 1896 afgifvet utlåtande, hvori anförts, att »dessa papper dels gälla grannliga invalsfrågor, beträffande hvilka akademiens stadgar ålägga henne tystlåtenhet, dels ock i stor omfattning enskilda samt rent personliga förhållanden, hvilka brefskrifvaren i regeln aldrig tänkt sig skola dragas inför det allmänna». Vidare fortsatte akademien: »Akademien, som gärna nu liksom tillföre skall i mån af behof delgifva verkliga forskare de för den svenska litteraturen intressanta upplysningar, som stundom finnas inströdda i ofvannämnda privatskrifvelser, skulle, om hennes arkiv uppfattades såsom offentligt, få svårt att kunna afböja allehanda mindre af vetgirighet än af osund nyfikenhet föranledda anspråk att få afskrifva förtroliga delgifvanden, som till sin natur undandraga sig offentlighet».

Att Nobelstiftelsen bör med afseende å sitt arkiv och sina protokoll åtminstone i vissa fall vara skyddad för offentlighet, borde väl vara tydligt, men bestämmelse därom har tydligen ej ansetts behöfva införas i tryckfrihetsförordningen. I den kungl. stadga, som reglerar utdelningen genom Vetenskapsakademien af pris från Nobelstiftelsen, finnes emellertid intagen (i § 8) en bestämmelse därom, att »Nobelkommittéernas förhandlingar, utlåtanden och förslag i fråga om prisutdelning ej må offentliggöras eller eljest yppas».

Bland de många arkiv, som innehålla både offentliga och icke offentliga handlingar, kunna nämnas först och främst riksarkivet ¹⁾ samt vidare riksmarskalksämhetets arkiv, slottsarkivet och

¹⁾ Se instruktion för riksarkivet d. 25 okt. 1901, § 12.

riddarhusets arkiv. I riksmarskalksämhetets arkiv få handlingar rörande förvaltningen af statsmedel, t. ex. i ärenden angående de kungl. lustslotten, icke hemlighållas, under det att dels sådana handlingar, som speciellt angå Konungens hof, dels ock, på grund af särskild bestämmelse, allt som rör kungl. Djurgårdens förvaltning och räkenskaper, är af beskaffenhet att icke vara underkastadt offentligheten. Äfven i slottsarkivet äro vissa gränser uppdragna mellan handlingar af offentlig och icke offentlig art. Här om må nämnas följande. I sammanhang med öfverflyttning till riksarkivet af vissa till kammararkivet hörande handlingar föreskref Kungl. Maj:t den 9 september 1892, att Kammarkollegium skulle »till det å Stockholms slott inrättade slottsarkiv öfverlämna sådana i kammararkivet förvarade, de kungl. hofven och slotten rörande handlingar, som icke äro för kollegium behöfliga eller eljest synas framgent böra i kammararkivet bibehållas». De på grund af denna bestämmelse till slottsarkivet öfverflyttade arkivalier bibehöllo naturligtvis sin egenkap af offentliga aktstycken, under det en hel del andra till detta arkiv hörande handlingar jämlikt bestämmelsen i 48 § R. F. därom, att »Konungens hof står under dess enskilda styrelse; kunnande Han häruti förordna, som Honom godt synes», icke må utlämnas på andra villkor än Hans Maj:t Konungen bestämt. I sådant afseende är att beakta bestämmelsen i 3 § af den genom riksmarskalksämhetet för slottsarkivarien den 4 februari 1898 fastställda instruktion, hvilken bestämmelse är af följande lydelse: »Hans Maj:t Konungens Hofförvaltnings, Kungl. Kammarrättens granskning ej underkastade räkenskaper, hvilka redan äro eller framdeles blifva med slottsarkivet införlifvade, skola icke till offentligt bruk kunna utlämnas förrän *ett hundra år* efter deras datum, så vida icke Hans Maj:t i visst fall täckes annorlunda bestämma; och åligger det slottsarkivarien att med hänsyn härtill sådana handlingar på lämpligt sätt förvara». Det torde falla af sig själf, att handlingar tillhörande öfriga hofexpeditioner, såsom hofmarskalksämhetet, ståt-hållareämhetet på Stockholms slott m. fl., likaledes icke må utlämnas utan Hans Maj:t Konungens särskilda tillstånd. Hofkonsistorii handlingar äro däremot af offentlig natur på grund af uttrycket »konsistorier» i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen.

Hvad beträffar riddarhusarkivet, torde goda skäl kunna an-

föras för den åsikten, att de därstädes förvarade handlingar, hvilka afse tiden före 1866 — och icke kunna, om de äro yngre än 50 år, hänföras till »Riksståndens protokoll och handlingar» —, måste, enär ridderskapet och adeln före representationsreformen var en »publik korporation», anses tillhöra offentligheten, men att de handlingar, som efter representationsförändringen tillkommit, i regel böra betraktas såsom enskilda handlingar, hvilkas utlämnande icke kan påfordras. Att en sådan restriktion är på sin plats, lærer framgå jämväl däraf, att i riddarhusarkivet, t. ex. bland handlingar angående pensionsansökningar och angående personers uppförande å riddarhusets stamtaflor, befinna sig aktstycken af fullkomligt privat och särdeles grannliga natur. I ett särskildt fall, sedan fråga uppkommit om editionsplikt i förhållande till en motpart, har ock riddarhusdirektionen ansett sig vara af tryckfrihetsförordningens bestämmelser oförhindrad att själf fatta beslut i fråga om vägran att utlämna vissa till riddarhusarkivet hörande handlingar, nämligen vissa räkenskaper.

I fråga om de mer eller mindre hallofficiella arkiven fanns i 1887 års förslag till tryckfrihetslag intagen den bestämmelsen, att, om »allmän inrättning eller stiftelse, som icke hörer till statsförvaltningen», vore »satt att vårda eller förvalta någon statens egendom», så skulle »handling, som hos inrättningen eller stiftelsen finnes och angår nämnda egendom», icke kunna undanhållas offentligheten.

Angående Riksdagens, dess utskotts och delegationers handlingar gälla delvis särskilda regler, hvilka skola i en följande afdelning något beröras.

Hvad bör vidare uti ifrågavarande hufvudstadgande i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen rätteligen förstås med »handling»? Att till en början ej endast *skrifven* (handskrifven eller, såsom numera är brukligt, maskinskrifven) handling skall härunder inbegripas, är utan vidare klart jämväl däraf, att bland undantagen från samma hufvudregel finnas upptagna andra handlingar än manuskript, t. ex. kartor och ritningar, mobiliseringsplaner, äfven om de, såsom väl plägar ske, blifva tryckta o. s. v. Tryckta länskungörelser, till hvilka

koncepten ej förvaras, måste naturligtvis räknas till vederbörande länsstyrelses »handlingar»; de från ecklesiastikdepartementet utgifna ämnen för skriftlig mogenhetsexamen — hvilka för öfrigt rätteligen borde vara omförmälda bland undantagen från hufvudregeln om handlingars utbekommande — expedieras numera delvis i tryck, och dessa tryckta handlingar skola tydligen, sedan de inkommit till vederbörande läroverk, tillhöra dessas arkiv; koncept till de i tryck till flottans myndigheter expedierade reglementen och instruktioner m. m. torde icke heller förvaras, utan plägar såsom bilaga till akten begagnas ett tryckt exemplar o. s. v. Än mindre får omfattningen af begreppet »handling» enligt tryckfrihetsförordningen inskränkas till hvad som i kriminalrätten — nämligen i fråga t. ex. om förfalskningsbrott — bör därmed förstås, eller i regel allenast *underskrifna* handlingar. Under 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen höra således t. ex. diaries (enligt ett Kungl. Maj:ts utslag den 18 april 1840¹⁾), ej underskrifna koncept — nämligen sedan de blifvit expedierade —, register, föredragningslistor — möjligen äfven de i 8 § regeringsformen omförmälda, för hvilka något undantag ej gjorts, så vida de nämligen icke skulle kunna hänföras till »statsrådets handlingar» — liggare, journaler, matriklar m. m. En fordran, som däremot måste uppställas, är den, att handlingen skall vara i sådant skick, att den kan betraktas såsom en handling af just det ifrågavarande slaget, m. e. o. färdig. Innehållet af en utgående expedition eller konceptet därtill får af detta skäl ej uppenbaras, förr än expeditionen är fullständigt underskrifven. Oftast torde i praxis äfven uppställas den fordran, att expeditionen skall vara från ämbetsmyndigheten afsänd eller t. o. m. af adressaten mottagen. I denna ej oviktiga punkt saknas emellertid i tryckfrihetsförordningen hvarje stadgande. — Vissa handlingar äro åter icke i färdigt skick blott genom att underskrift tillkommit. Ett *protokoll* får nämligen i regel ej betraktas såsom en avslutad handling och således ej offentliggöras, förr än det är justeradt. Häradsrätternas protokoll utgöra i viss mån undantag härifrån, enär ordföranden där ensam ansvarar för protokollets riktighet och justeringen inför parterna därför ej har någon

¹⁾ Ref. i NAUMMANN, Sveriges grundlagar, Sthlm 1862, s. 220—1.

betydelse i nu förevarande hänseende. Vissa protokoll måste äfven hafva blifvit efter justeringen utskrifna och försedda med påteckning. Hvad beträffar statsrådsprotokollen — hvilka för öfrigt under 50 år äro uteslutna från offentlighet, hvarom mera i en senare afdelning — må i detta sammanhang erinras, hurusom det, för att de skola anses fullfärdiga, fordras ej blott underskrift (af protokollsföranden) och justering (som enligt praxis äger rum inför statsrådsberedningen), utan äfven påskrift af Konungen och de i vederbörande konselj (allmän konselj, justitiekonselj, sammansatt statsråd, krigskonselj o. s. v.) närvarande statsrådsledamöter eller, i tillförordnad regering, af dennas ledamöter. Beträffande protokoll i ministeriella mål gälla motsvarande bestämmelser, hvaremot protokoll i kommandomål föras i form af diarium, benämndt »memorandum», hvilket två gånger i månaden förses med underskrift af föredraganden i kommandomål och kontrasignation af vederbörande chef för kommandoexpedition samt därpå jämlikt 15 § R. F. till riktigheten besannas medelst Konungens höga påskrift¹⁾.

Att *räkenskaper* äro hänförliga till sådana handlingar, som måste på begäran utlämnas, framgår af ett utaf Kungl. Maj:t den 20 april 1899 afgjort mål, i hvilket Sveriges geologiska undersöknings arkiv tillhöriga kassaböcker i alla instanser förklarades utgöra offentliga handlingar.

De handlingar, som hos publika verk eller i deras arkiv förvaras, kunna hänföras till två hufvudgrupper, nämligen dels handlingar, som blifvit till verket ingifna, och dels därstädes upprättade sådana. För att en till publikt verk inkommen handling skall anses falla under bestämmelserna i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen, plägar uppställas den fordran, att densamma blifvit i verkets diarium för inkommande mål införd, »registrerad». Med hänsyn jämväl därtill, att hos vissa myndigheter, t. ex. domhävande på landet, förandet af sådant diarium ej är obligatoriskt, torde emellertid regeln snarare böra lyda så, att alla handlingar, som *faktiskt* inkommit till verket (i vidsträckt bemärkelse), höra under tryckfrihetsförordningen. Ett i viss mån belysande prejudikat i detta hänseende förefinnes i

¹⁾ Se K. U:s mem. n:o 5 år 1901.

Kungl. Maj:ts utslag den 6 december 1894, enligt hvilket uti ett genom justitieombudsmannen anställdt åtal mot ett domkapitel för obehörig vågran att utlämna en till domkapitlets expedition ingifven och därstädes diarieförd anonym skrifvelse, hvilken sedermera enligt särskildt beslut af domkapitlet *ur diariet afförts*, domkapitlet genom hofrättens af Kungl. Maj:t fastställda utslag förpliktades att utlämna handlingen på den grund, att »frågan, huruvida en till offentlig myndighet inkommen handling vore sådan, som omförmäldes i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen, icke kunde vara beroende på de åtgärder, som med handlingen vidtoges, sedan den till myndigheten inkommit, utan måste bedömas med afseende på handlingens innehåll och beskaffenhet i öfrigt»¹⁾. — Till hvem handlingen är ställd, torde ej vara i och för sig afgörande för frågan om tryckfrihetsförordningens tillämplighet. Naturligtvis måste för handlingens mottagande inom verket förutsättas, att dess innehåll icke är sådant, att ärendet uppenbarligen faller utom ifrågavarande myndighets verksamhetsområde, likasom det å andra sidan tydligen hvarken kan förhindras eller förbjudas, att på enskild väg aflåtas och af vederbörande ämbetsmän mottagas skrivelser, hvilka afse på ämbetsverkets behandling ankommande ärenden. Härvid berordet uppenbarligen på mottagarens med ämbetsmannans ansvar förenade bedömande, huruvida det mottagna privatbrevet bör få inverka på sakens afgörande och till följd däraf läggas till handlingarna i målet eller icke.

Handlingar, som inom verket upprättas, skola för att anses såsom offentliga handlingar vara af sådant slag, att de jämlikt gällande bestämmelser öfverhufvud böra hos ifrågavarande myndighet förekomma. En myndighet, som t. ex. ej är pliktig förvara koncept till utgående expeditioner, är ej heller underkastad skyldighet att framte sådant koncept, som ändock kommit att förvaras.

I detta hänseende må följande rättsfall anföras. Sedan hos justitieombudsmannen blifvit anmäldt, att direktören för centralfängelset å Nya Varfvet vägrat att tillhandahålla koncept till vissa från direktörens expedition utgångna skrivelser, samt direktören invändt, bland annat, att i fängelsets konceptjournal intoges afgående

¹⁾ J. O:s berätt. år 1893, s. 62—66, och år 1895, s. 58.

skrifvelser vanligen till hufvudinnehållet och att koncept behölles, *där så ansåges behöfligt*, fann justitieombudsmannen genom beslut den 1 augusti 1900 med afseende å hvad direktören anført anmälningsskriften icke föranleda vidare åtgärd. I ett annat ärende förklarade justitieombudsmannen genom beslut den 21 oktober 1902, att en skrift, däri anmälan gjorts mot vederbörande tjänsteman för vägradt utlämnande af ett vid rådstufvurätt fördt *memorialprotokoll*, ej skulle föranleda någon åtgärd.

Hvad särskildt angår inom ämbetsverk upprättade s. k. »promemorior», måste den regeln anses vara gällande, att dessa handlingar, när de icke äro obligatoriska, icke äro af offentlig natur, utan endast att betrakta såsom vederbörande tjänstemans enskilda anteckningar för underlättande af målets föredragning. Detta är utan tvifvel händelsen med t. ex. promemorior, upprättade af ledamöter i hofrätt, möjligen äfven revisionssekreterarnes promemorior¹⁾, hvilka dock vanligen torde få åtfölja öfriga handlingar i målet till riksarkivet, hvarefter de ej pläga anses såsom hemliga handlingar. Likaså måste de promemorior, som af föredragande i centrala ämbetsverk eller af byråchefer (*expeditionshefer*) i statsdepartementen användas vid föredragning af mål i statsrådsberedningen, vara att betrakta såsom privata anteckningar. Någon anledning synes ej föreligga att i sistnämnda fall göra åtskillnad i fråga om sådana byråchefer, hvilka i förhållande till departementschefen intaga en i viss mån eller i visst afseende mera själfständig ställning, såsom t. ex. cheferna för civildepartementets byrå för försäkringsärenden och finansdepartementets bankbyrå i fråga om promemorior rörande försäkringsanstalterna, respektive bankerna, eller chefen för ecklesiastikdepartementets byrå för den högre undervisningen i fråga om promemorior rörande verkställda inspektioner af allmänna läroverk. Något stadgande, vare sig af Konung och Riksdag antaget eller af Konungen i administrativ väg påbjudet, som direkt ålägger dessa ämbetsmän att vid föredragning inför vederbörande departementschef eller i statsrådsberedningen nödvändigtvis använda skriftligen afgifven promemoria eller rapport finnes för öfrigt veter-

¹⁾ Promemoria i mål, som föredrages i justitiekonselj — s. k. konsejlista —, vidfogas statsrådsprotokollet såsom bilaga och blir därigenom under 50 år en hemlig handling.

ligen icke, utan synas de härutinnan rätteligen vara likställda med öfriga byråchefer inom statsdepartementen. I detta sammanhang må anföras följande rättsfall. Sedan Kungl. Maj:t enligt beslut den 5 juli 1901 förordnat viss person att å kronojord inom Norrbottens län inmuta apatit- och magnesitfyndigheter samt föredraganden af bergverksärenden i kommerskollegium till nämnda person öfversändt en promemoria, afseende fullgörandet af berörda uppdrag, hade en hos den i kommerskollegium anställde kommissionären gjord anhållan att mot lösen utbekomma styrkt afskrift af nämnda promemoria mötts med det svar, att föredraganden ansåge promemorian icke vara offentlig handling och därför förbjudit, att afskrift toges däraf. Härom gjordes anmälan hos justitieombudsmannen med anhållan om dennes ämbetsåtgärd, i syfte att afskrift af så väl promemorian som af den skrifvelse, hvarmed densamma öfverlämnats, måtte till klaganden utgifvas. Sedan justitieombudsmannen hört vederbörande i kommerskollegium, som därvid anförde hufvudsakligen, att promemorian i fråga affattats endast till ledning, vid föredragning af ett mål i kommerskollegium samt jämte personligt handbref meddelats ofvannämnda person, utan syfte att därmed gifva denne någon instruktion och allenast för att delgifva honom föredragandens åsikter i vissa frågor, förklarade justitieombudsmannen genom resolution den 18 december 1901, att, som ifrågavarande promemoria och bref enligt hans uppfattning icke vore att anse såsom offentliga handlingar, klagoskriften icke kunde till vidare åtgärd föranleda.

Bilagor till handlingar, förvarade hos publikt verk, kunna i regel, om hufvudskriften är af offentlig natur, offentliggöras. Detta är dock icke alltid fallet. Dylika bilagor kunna nämligen utgöras af manuskript, ingifna t. ex. för styrkande af kompetens till en sökt befattning, och få i sådant fall, på grund af lagen om äganderätt till skrift, ej i tryck utgifvas. Detsamma torde möjligen böra gälla äfven om sådana berättelser, som af resestipendiater skola inlämnas till offentlig myndighet, om nämligen författaren det önskar.

Då begäran om utbekommande från publikt verk af där förvarade handlingar framställes, behöfver rekvirenten ej uppgifva hvarje särskild handling innehåll, ämnet, som i begärd handling beröres, dess datum eller dylikt, med ett ord karakterisera densamma, han kan t. ex. göra framställning om utfående af alla handlingar i ett visst slag af ärenden¹⁾ eller alla utslag, afseende viss period²⁾. Dock bör naturligen till ledning för handlingarnas eftersökande rekvirenten lämna så vidt möjligt fullständiga upplysningar om handlingens datum, tiden för dess ankomst till verket o. s. v.

En i sakens natur liggande inskränkning i rätten att hos offentlig ämbetsmyndighet utfå eller taga del af handlingar är tydligtvis den, att, på sätt framhölls i ofvan intagna yttrande af justitieombudsmannen FRÖMAN, hinder eller olägenheter för ärendenas behöriga gång och behandling hos ämbetsmyndigheten icke få vållas. Detta framgår för öfrigt äfven af de uti lagtexten förekommande uttrycken »obehörigen» samt »om därvid betydande hinder vore»³⁾.

Sedan ett inom ett ämbetsverk meddeladt beslut blifvit enligt här ofvan angifna regler för allmänheten tillgängligt, är det ej utan betydelse, att vid öfverlämnandet däraf till den dagliga pressen en viss ordning iakttages. Å ena sidan är det ju ej sällan i vederbörande ämbetsmyndighets eller i enskildes intresse, att ett beslut, som är af mera allmän betydelse eller eljest af vikt, ej allt för sent kommer till allmänhetens kännedom, och å den andra kunna pressens målsmän utan tvifvel äga ett befogadt kraf på, att ej det ena tidningsföretaget med afseende på kännedomen om nyheter ställes i ett förmånligare läge än det andra. Vid dylika för tidningarna, rent ekonomiskt sedt, värdefulla meddelanden bör ju rättvisa iakttagas. Uti nu nämnda hänseenden synes i vårt land praxis

¹⁾ Se ofvannämnda utslag d. 18 april 1840 i NAUMANN, Sveriges grundlagar.

²⁾ Se justitieombudsmannens berättelse 1890, s. 49 f.

³⁾ Prejudikat i denna fråga, se justitieombudsmannens berättelse 1902, s. 82 f. samt beslut af J. O. i särskildt ärende d. 6 april 1889.

vara ganska växlande. I somliga ämbetsverk torde tidningarna endast så att säga slumpvis erhålla kännedom om officiellt meddelade beslut. Annorstädes meddelas underrättelser till pressen mera reguljärt. Så t. ex. praktiseras stundom, att tjänstemän inom ämbetsverket, mot öfverenskommen ersättning, till tidningarna öfverlämna notiser om meddelade beslut, så snart dessa blifvit för allmänheten tillgängliga. Härigenom åstadkommes icke blott ett korrektare återgifvande af beslut, hvilka eljest, som bekant, lätt blifva i tidningarna oriktigt eller ofullständigt citerade, äfvensom ett med större sakkunskap gjordt urval af beslut, som publiceras, utan ock ett snabbare öfverbringande af notiserna. Men dessa förmåner skulle säkerligen kunna vinnas, äfven utan att statens funktionärer sålunda direkt ställas i pressens tjänst. Genom en lämplig utveckling af kommissionärsinstitutionen synes en utväg att ordna denna sak erbjuda sig. De hos vissa ämbetsverk anställde kommissionärerna intaga redan en säregen position *mellan* dessa och allmänheten. De skulle, då de ju handla under ämbetsmannans ansvar, kunna utan risk betros kännedom om de inom verket förekommande ärendenas allmänna gång. Kommissionären, hvilken icke borde få med sitt uppdrag förena annan statstjänst än möjligen kommissionärsskap äfven i annat ämbetsverk, skulle i sådant fall vara skyldig att, på sätt nu äger rum i förhållande till enskilda personer, mot ersättning enligt fastställd taxa gå tidningarna tillhanda med meddelanden i sådana ämnen, mål och ärenden, hvilka icke enligt tryckfrihetslagen borde hållas hemliga. Härigenom behöfde ej någon inskränkning ske i den nu stadgade rätten för »en hvar» att, med föreskrifna undantag, själf utbekomma handlingar och därur förskaffa sig åstundade upplysningar.

Statsskulden i Sverige, Norge och Danmark.

Af

Docent Ludvig Widell.

Ordet statsskuld har ingen god klang. Mången bringas därvid att tänka på stater, dignande under skuldbördan, beskattade intill skatteförmågans yttersta gräns, eller stater, som till följd af oförmåga att fullgöra sina skyldigheter mot fordringsägarna kommit under främlingars förmynderskap. Och dock är en statsskuld visst ej något ondt i och för sig. Allt beror på dess storlek och på de ändamål, hvarför den tillkommit, om för produktiva eller improduktiva. Att upptaga statslån för produktiva ändamål, för företag, som komma att bereda staten inkomster, kanske vida öfverstigande utgifterna för skuldens förräntande, är naturligtvis allt annat än förkastligt. Likväl är här i Sverige motviljan mot äfven en sådan statsskuld så stor, att man ofta nog hellre tillgripit en kanske ganska tryckande skatt, än man upptagit lån, äfven om behovet varit det mest legitima. Vi hafva t. ex. sett järnvägar byggas för skattemedel och det ej blott mindre räntabla banor, utan äfven sådana, som i förväg kunnat beräknas gifva god afkastning, allt af motvilja för ordet skuldsättning. Ofta hör man talas om Sveriges stora statsskuld, om hur den år från år ökas; mången frågar med oro, hur detta skall sluta. Följande utredning torde visa, att alla dylika farhågor äro för Sveriges del obefogade; jämförelsen med grannländerna ådagalägger på det tydli-

gaste Sveriges utomordentligt gynnsamma ställning — men äfven att vår unionsbroder tyvärr ej befinner sig i samma lyckliga läge.

Statsskulden utgjorde i kronor:

År ¹⁾	Sverige	Norge	Danmark
1892	265,271,781	125,541,200	185,525,199
1897	289,566,573	181,338,700	196,877,498
1902	349,140,613	262,598,300	246,867,018

Absolut taget är sålunda Sveriges statsskuld betydligt större än grannländernas. Sättes Sveriges statsskuld = 1,000, blir Norges 1892 473, 1897 626, 1902 752, Danmarks 1892 699, 1897 680, 1902 707. Norges statsskuld är sålunda för närvarande något mer, Danmarks något mindre än tre fjärdedelar af Sveriges.

En annan blir ordningen länderna emellan, om hänsyn tas till deras folkmängd. I medeltal per hufvud af befolkningen²⁾ utgjorde statsskulden, i kronor:

Ar	Sverige	Norge	Danmark
1892	55,23	62,68	84,49
1897	58,34	86,56	83,92
1902	67,47	117,51	99,70

Sättes såsom förut Sveriges statsskuld = 1,000, så blir nu Norges 1892 1,135, 1897 1,484, 1902 1,742, Danmarks 1892 1,530, 1897 1,438, 1902 1,478. I förhållande till folkmängden har sålunda Sverige den minsta statsskulden, Norge den största; Norges statsskuld var 1902 nära tre fjärdedelar, Danmarks nära hälften större än Sveriges.

Redan af dessa siffror framgår sålunda Sveriges gynnsamma och Norges — åtminstone i jämförelse med Sverige — ogynnsamma ställning. Ännu mera till Norges nackdel utfaller jämförelsen, om man tar i betraktande statsskuldens tillväxt. Sedan 1892 har denna utgjort i Sverige 83,868,832, i Norge 137,057,100, i Danmark 61,341,819 kr., eller resp. 31,6, 109,2 och 33,1 %. Absolut taget är sålunda statsskuldens ökning i Norge mer än en och en

¹⁾ För Sverige vid början af året, för Norge 1892 och 97 31 juni, 1902 31 mars, för Danmark 31 mars.

²⁾ Vid slutet af föregående år; för Norge enligt *Statistisk Aarbog* 1902: s. 26, för Danmark beräknad folkmängd för det egentliga Danmark.

half gång så stor som i Sverige och mer än dubbelt så stor som i Danmark; den relativa tillväxten är mer än tre gånger så stor i Norge som i Sverige och Danmark. Den på hvarje invånare belöpande skuldkvoten har ökats med: i Sverige 12,24, Norge 54,83, Danmark 15,21 kr. eller resp. 22,2, 87,5 och 18,0 %. Tillväxten har sålunda varit omkring fyra gånger så stark i Norge som i Sverige och Danmark. I alla tre landen visa de allra sista åren den största ökningen. Under de tre åren 1899—1901 har statskulden vuxit med: i Sverige 65,389,322, Norge 64,049,200, Danmark 39,775,390 kr. Den betydliga tillväxten i Sverige beror väsentligen på upptagandet af 25-millioners-lånet till förstärkande af riksbankens utländska valutor, ett lån, som sålunda ej användts att bestrida utgifter med. Frånräknas detta, har Norge äfven under de sista åren afgjort innehaft ledningen.

Frågar man så efter orsakerna till statskuldens ökning, eller till hvilka ändamål de influtna lånemedlen användts, så blir för Sverige och Danmark svaret, att de uteslutande användts till — visserligen mer eller mindre — direkt produktiva ändamål, till inkomstgivande företag och kapitalplaceringar. Sådana hafva varit järnvägs- och telefonanläggningar, lån till enskilda järnvägar, odlingsföretag o. d., ej att förglömma det stora lånet till svenska riksbanken. Äfven i Norge har större delen af lånemedlen användts på dylikt sätt, men här har därjämte ett betydande belopp användts till försvarsanstalter, tillsamman 37,140,000 kr., hvaraf emellertid 5,040,000 kr. förutsättas framdeles komma att betäckas genom beskattning. För öfrigt har en ej ringa del af de upptagna försvarslånen redan amorterats, vid slutet af finansåret 1901/2 3,560,360 kr. Återstoden af försvarslånen skulle sålunda 1902 hafva utgjort omkr. 33,5 mill. kr., motsvarande ungefär en fjärdedel af statskuldens hela tillväxt sedan 1892. Af de skandinaviska staterna är Norge den enda, som upptagit lån för andra ändamål än rent produktiva, därmed frångående den i Sverige och Danmark fortfarande och äfven i Norge tidigare hyllade grundsatsen att ej upptaga statslån annat än för direkt produktiva ändamål.

Emellertid angifva de ofvan anförda siffrorna icke den verkliga bördan af statskulden. Till största delen har ju denna till-

kommit för utgifter till produktiva ändamål, företag, hvilkas afkastning kan, bidraga till skuldens förräntande. För att finna nettoskulden, den effektiva skuldbördan, borde man minska skuldsumman med värdet af de anstalter, hvartill lånen användts, beräknadt efter afkastningen. Tydligt är detta, snart sagt, omöjligt. Man får då nöja sig med att ställa skuldsumman i förhållande till statens tillgångar öfverhufvud. Men äfven här möter man oöfverkomliga svårigheter. Först och främst är det omöjligt att angifva det verkliga värdet af en god del af statens egendom. Järnvägarna, för att endast nämna dessa, kunna omöjligen värderas till anläggningskostnaderna, då deras verkliga värde, särskildt i Norge och Danmark, tydligen är vida lägre. Närmare till hands skulle nog ligga att beräkna värdet genom att kapitalisera afkastningen, men äfven en sådan beräkning vore alldeles oriktig. Man skulle i så fall t. ex. för Danmark komma att värdera järnvägarna till noll eller rent af till ett negativt värde, en uppenbar orimlighet. Vidare är en del af statens egendom anslagen till särskilda ändamål, i hvilket fall den antingen icke alls eller endast med väsentligt men för staten kan realiseras. Dylik egendom kan ej lämpligen tagas i beräkning. Under sådana omständigheter återstår endast att lämna kapitalbeloppet af såväl skulder som tillgångar å sido och i stället jämföra utgifterna för statsskuldens förräntande med nettobeloppet af statens privatinkomster, med frånseende af dem bland dessa, som äro anvisade till särskilda ändamål.

Att lägga ränteutgifterna och icke skuldens kapitalbelopp till grund för jämförelsen är äfven ur annan synpunkt lämpligt. Vid bedömande af statsskuldens storlek har man nämligen att taga hänsyn till ej blott dess kapital utan äfven den räntefot, hvartill den är förskrifven; en skuld till exempelvis fem procent utgör ju en helt annan börda än en lika stor till tre. Särskildt i det fall, att statslån upptagits till låg nominell ränta och i stället med hög kapitalrabatt, blir detta af största betydelse. Utgår man från skuldens kapital, kan därför en jämförelse mellan statsskulden i olika länder eller vid olika tider lätteligen blifva missvisande; jämföras däremot ränteutgifterna med hvarandra, bortfaller denna felkälla.

Utgifterna för räntor å statsskulden¹⁾ utgjorde, i kronor:

År ²⁾	Sverige	Norge	Danmark
1891	9,817,046	3,845,490	6,847,032
1896	10,291,192	5,423,744	6,831,644
1901	12,305,155	7,366,584	7,342,394

Sedan 1891 hafva ränteutgifterna ökats med: i Sverige 2,488,109, Norge 3,521,094 och Danmark 495,362 kr. eller resp. 25,3, 91,6 och 7,2 %. Statsskuldens kapital ökades sedan 1892 med resp. 31,6, 109,2 och 33,1 %, sålunda vida starkare, särskildt i Danmark. För Norge och Danmark beror detta delvis därpå, att bland utgifterna under året 1901 icke ingå räntor å de under nämnda år upptagna stora statslånen. Huru högt belopp räntorna uppgått till i Danmark och Norge under året 1902/3 är ännu ej känt³⁾. Beräknade efter den ränteföt, hvartill lånen upptagits, skulle emellertid ränteutgifterna för den vid utgången af 1901 (1901/2) förefintliga statsskulden hafva utgjort⁴⁾: i Sverige 12,234,476, Norge 8,666,537 och Danmark 8,057,396 kr. Häre ingå inga förvaltningskostnader, men å andra sidan måste de för räntor under året 1902 (1902/3) verkligen utbetalta beloppen hafva varit något mindre än de beräknade, förutsatt att inga nya lån upptagits; detta på grund af under året verkställda amorteringar. Beräknas på samma sätt räntorna för statsskulden vid utgången af 1891 (1891/2) erhåller man följande belopp: för Sverige 9,968,757, Norge 4,238,140 och Danmark 6,774,393 kr. Tillväxten sedan 1892 skulle sålunda hafva utgjort: för Sverige 2,265,719, Norge 4,428,397 och Danmark 1,283,003 kr. eller resp. 22,7, 104,5 och 18,9 %.

¹⁾ Här ibland inräknade äfven vissa förvaltningsutgifter, såsom provision för inlösen af kuponger o. d.

²⁾ För Sverige kalenderår, för Norge och Danmark finansår, 1891/92 o. s. v.

³⁾ Budgetsiffrorna kunna ej lämpligen användas, då de för Norges del ej fullständigt upptaga utgifterna för det senaste statslånet; för öfrigt medför den i det följande använda beräkningen den fördelen, att man med ledning där af kan beräkna medelräntan för hela statsskulden.

⁴⁾ För Danmark hafva räntorna å den inhemska statsskulden ej kunnat beräknas, då uppgift om räntefot här saknas; de hafva därför måst upptagas med beloppet för 1901/2 (resp. 1892/3).

I alla fall hafva sålunda räntorna å statsskulden vuxit långsammare än skuldens kapital, tydligen en följd af, att räntefoten ned-satts genom konverteringar. På så sätt har statsskuldens nominella medelränta sjunkit: i Sverige från 3,76 % 1892 till 3,50 % 1902, i Norge från 3,38 till 3,30 %, i Danmark från 3,65 till 3,26 %¹⁾. Den svenska statsskulden drager sålunda väsentligt högre ränta än den norska och den danska; huruvida detta förorsakas af, att statslånen i Sverige verkligen varit dyrare än i Norge och Danmark, framgår ej här af, men är ju i och för sig föga sannolikt. Antagligen beror olikheten på, att man i Sverige valt att låna till relativt hög nominell ränta men med liten kapitalrabatt, i de öfriga länderna till låg procent men med stor kapitalrabatt. Den effektiva räntan å statslånen blir densamma i båda fallen. Hvilket sätt som är att föredraga, är ju omtvistadt; båda äga sina förtjänster och sina fel. En sak är gifven: möjligheterna för framtida konverteringar äro vida större i Sverige än i Norge och Danmark, och detta är ju en god sak²⁾.

I medeltal per invånare utgjorde räntorna å statsskulden, i kronor:

År	Sverige	Norge	Danmark
1891	2,04	1,92	3,12
1896	2,07	2,59	2,91
1901	2,38	3,30	2,97
(1902 ³⁾)	2,36	3,88	3,25)

Utgifterna för statsskuldens förräntande voro sålunda 1902 i förhållande till folkmängden i Norge nära två tredjedelar och i Danmark mer än en tredjedel högre än i Sverige. Och härtill kommer så ytterligare såsom det afgörande momentet vid en jämförelse mellan de olika ländernas statsskuld, att under det den svenska staten genom sin privatekonomiska verksamhet och såsom afkastning å sitt kapital äger inkomster, uppgående till mer än

¹⁾ För Danmark äro beräkningarna ej fullt säkra. (Jfr not 4 s. 128).

²⁾ Räntan å det senast upptagna svenska statslånet kommer t. o. m. automatiskt att framdeles sjunka från 4 till 3 1/2 %.

³⁾ Beräkningen har skett med användande af folkmängdssiffrorna vid slutet af 1901 samt de på sätt förut nämnts beräknade räntorna.

Statens privatinkomster, i kronor.

	Sverige			Norge			Danmark		
	1891	1896	1901	1891/2	1896/7	1901/2	1891/2	1896/7	1901/2
Räntor	2,523,843	2,715,159	5,593,669	1,617,015	1,940,201	2,150,668 ¹⁾	1,871,920	1,276,221	1,690,135
Inkomst af domäner	4,137,590	5,486,400	8,157,118	148,437 ²⁾	153,426 ²⁾	88,280 ²⁾	929,955	745,948	918,695
Inkomst af järnvägar	6,322,543	12,151,662	8,626,243	756,784	607,054	782,109	2,958,059	5,051,088	⁴⁾
Inkst af industr. företag samt riksbank.	3,573,150	3,118,212	2,716,884	140,961	122,210	122,069	102,722	103,367	115,368
Summa	16,557,126	23,471,433	25,093,914	2,663,197	2,822,951	3,143,126	5,862,656	7,176,624	2,724,198

¹⁾ En del poster enligt räkenskaper för 1899/1900. ²⁾ Bruttoinkomster. Skogarne lämna i Norge ingen behållning. ³⁾ Enligt räkenskaper för 1899/1900. ⁴⁾ Järnvägarne medförde under året en förlust af 225,090 kr.

dubbelt så stort belopp som det statskuldens förräntande erfordrar, utgöra motsvarande inkomster i Norge och Danmark endast en bråkdel af räntornas belopp. De inkomster, som härvid kunna tagas i beräkning äro: räntor å utlånta medel, härunder äfven inbegripen utdelning å aktier¹⁾; vidare nettoafkastningen af statens domäner och skogar, af statens järnvägar, af industriell verksamhet²⁾ samt för Sverige riksbankens vinst. Norska statens inkomster af Norges bank kunna däremot ej komma i betraktande — fränsedt utdelning å statens aktier i banken — dessa inkomster äro nämligen af skattenatur. Beloppet af de ofvannämnda inkomsterna framgår af bifogade tabell.

Den svenska statens privatinkomster uppgingo 1901 till mer än åtta gånger så högt belopp som samma inkomster i Norge och Danmark. Också belöpa sig dessa inkomster i Sverige till vida högre summor än utgifterna för statsskuldens förräntande; de sistnämnda uppgå, som nämnts, blott till hälften af de förra. Privatinkosterna lämnade ett öfverskott utöfver ränteutgifterna af: 1891 6,740,080, 1896 13,180,241, 1901

¹⁾ För Norge aktier i Norges bank och Hovedbanen; däremot bör afkastningen af aktier i öfriga banor hänföras till inkomster af järnvägsdrift.

²⁾ För Norge Kongsbergs silfververk, för Danmark Usseeröds klädesfabrik och Frederiksværks krutbruk.

12,788,759 kr. Ensamt de två posterna räntor och järnvägar-
nes afkastning förslå till ej blott förräntande utan i det när-
maste äfven amortering af statsskulden. Då det kapital, hvar-
ifrån dessa tvenne inkomstposter härflyta, skapats till största de-
len för statslånedel, kan man säga, att den svenska statsskul-
den själf bestrider sitt förräntande och sin amortering. Med an-
dra ord, den svenska statsskulden är ingen som helst börda för
staten, den kan, ur viss synpunkt sedt, betraktas såsom icke exi-
sterande. Gynnsammare ställning har ingen europeisk stat, Finland,
Preussen och en del andra tyska stater måhända undantagna¹⁾.

En helt annan är ställningen i Danmark och Norge. Afkast-
ningen af statens egendom räcker här ej på långt när till för rän-
torna å statsskulden, utan betydliga belopp af skattemedel erfordras
ytterligare: i Norge 1891 1,182,293, 1896 2,600,793, 1901 4,223,458
kr., i Danmark 1891 984,376, 1901 4,618,196 kr., 1896 hade däremot
att uppvisa en behållning af 344,980 kr. De beräknade ränteut-
gifterna för 1902 öfverstiga privatinkomsterna 1901 med: i Norge
5,523,411 kr. och i Danmark 5,333,198 kr. Det tyckes sålunda,
som om förhållandena i Danmark i detta afseende skulle vara
lika ogynnsamma som i Norge. Detta är dock endast skenbart. Det
låga beloppet af den danska statens privatinkomster 1901/2 beror på,
att järnvägarne ej lämnade någon behållning detta år, en följd af
de alltför låga taxorna; i och med deras höjande, hvarom förslag
föreligger, komma förhållandena att väsentligen förändras. För
Norges del kan man knappast hysa några sådana framtidsför-
hoppningar. Man har här att utgå från, att statsskulden för
framtiden erfordrar för sitt förräntande ett tillskott af skattemedel,
uppgående till åtminstone 5 1/2 million, mer alltså än hela afkast-
ningen af inkomstskatten för 1901/2 och mer än tiondedelen af
samtliga skatter för nämnda år. Förhållandet vittnar föga fördel-
aktigt om bärigheten af de företag, hvarför statslånen upptagits.
Till jämförelse omnämnes, att det utöfver privatinkomsterna er-
forderliga beloppet för statsskuldens förräntande utgjorde 1900

¹⁾ Jämför MAX VON HECKEL'S art. *Staatsschulden* i *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*. Heckel hänför, i likhet med många förf., in-
komster af statslotteri till privatinkomster, något som jag ej ansett lämp-
ligt göra beträffande Danmarks privatinkomster.

(1900/1) i procent af samtlige skatters bruttobelopp: i Frankrike 40,6, Italien 37,9, England 19,9, Österrike-Ungern 17,8, Ryssland 5,4¹⁾. För Norge utgör motsvarande siffra 10,3. Under sådana omständigheter kan man ej undra på, om under de sista åren allt kraftigare varningar höjts i vårt broderland mot ytterligare skuldsättning. De borde blott kommit långt förut, de kunde då ha hindrat sådana vanvetligheter som gränsfästningarna mot Sverige; nu komma de i yttersta timman.

I det föregående hafva utgifterna för amortering lämnats åsido; dessa äro också af helt annan natur än ränteutgifterna. Visserligen kunna äfven de vara en ej ringa börda för staten och de skattdragande, men utgifter i egentlig mening äro de ej; de medel, som för dem erfordras, förbrukas ej, såsom de till räntor använda, tvärtom stärkes statens kapitalställning och lättas därmed bördan för kommande generationer. En rask amortering af statsskulden är därför ett gynnsamt symtom, om också därigenom den närvarande generationens bördor ökas.

Amorteringen å statslånen utgjorde, i kronor:

Ar	Sverige ²⁾	Norge	Danmark
1891	2,100,668	521,517	1,915,730
1896	2,367,484 ³⁾	1,458,582	1,615,271
1901	2,720,007	2,605,115	1,788,945

I procent af statsskuldens kapital vid början af resp. år utgjorde amorteringen: i Sverige 1891 0,81, 1896 0,82, 1901 0,80; i Norge 1891 0,45, 1896 0,93, 1901 1,20; i Danmark 1891 1,02, 1896 0,81, 1901 0,82. I Sverige och Danmark har sålunda amorteringen konstant hållit sig vid 0,8 %, sedan en betydlig del af den inhemska danska statsskulden konverterats vid midten af 1890-talet. I Norge har däremot amorteringen stigit i mycket hög grad.

¹⁾ Skattesummorna enligt författarens uppsats *Några siffror rörande beskattningen i Sverige II* i *Statsv. Tidskr.* 1901, ränteutgifterna enligt v. HECKEL, a. st.

²⁾ Med inräknande af anslagen till fonden för extra amortering af statsskulden och fonden för amortering af 1894 års lån samt dessa fonders egna ränteinkomster.

³⁾ Därjämte har under 1896 återbetalts 1891 års tillfälliga lån å 7,200,000 kr.

Detta är dock till största delen en följd af den starka amorteringen å försvarslånen af 1895 och 1898, hvilka under år 1901/2 amorterades med ej mindre än 1,222,120 kr. eller 3,99 % af skuldsumman vid årets början. Frånser man dessa lån, som dess bättre sakna motsvarighet i Sverige och Danmark, blir amorteringen å den öfriga skulden 1,382,995 kr., motsvarande endast 0,70 %. Äfven i detta afseende är sålunda Norge ogynnsammare ställt än Sverige och Danmark.

En fråga af ringa statsfinansiell men stor nationalekonomisk betydelse är den, som rör statsskuldens placering, om på inhemska eller utländska händer. Af statsskulden vid 1902 års början uppgifves officiellt såsom utländsk: i Sverige 300,341,113 kr. eller 86,0 % af hela skulden; i Norge 251,513,469 kr., 95,8 %; i Danmark 178,027,250 kr., 72,1 %. Huru stor del af statsskulden, som i verkligheten är placerad i utlandet, kan jag ej uppgifva; så mycket är dock säkert, att Norge har den relativt största, Danmark den relativt minsta utländska skulden. I förhållande till nationalförmögenheten är den utländska statsskulden ojämförligt större i Norge än i Sverige och framför allt i Danmark, som här intager den gynnsammaste platsen.

Strödda meddelanden.

Växeltäpael och växelportfölj. Det påstås ibland, att man med statistik kan bevisa, hvad man vill. Påståendet är naturligtvis grundfalskt: Orsaken till, att det ens kunnat framställas, är helt enkelt den, att statistiken allt för ofta råkat i händerna på diletanter, som sakna förutsättningarna för att kunna rätt bruka det ömtåliga siffermaterialet. Ett typiskt sådant fall föreligger i en skrifvelse, som Stockholms köpmannaförenings handelskammare inlämnat till bevillningsutskottet med anledning af förslaget om stämpelskatt å växlar. Det heter här, enligt referat i Svenska Dagbladet ¹⁾:

»Om man jämför utvecklingen under de senaste 10 åren af vårt lands hela varuoinsättning, sådan denna framträder i sammanlagda värdet af landets in- och utförsel samt fabriksstillverkningar, å ena sidan, med totalbeloppet af de vid hvarje års slut utelöpande in- och utrikesväxlarna å andra sidan, skall man i motsats till finansministerns påstående finna, att användningen af växlar under de år, då växelskatten tillämpades, ej oväsentligt minskats. Växebeloppet utgjorde vid slutet af åren 1892—1901 för hvarje fullt 1000-tal kronor af hela varuoinsättningen under samma år: 1892 kr. 226: 98; 1893: 234: 48; 1894: 228: 53; 1895: 221: 20; 1896: 190: 01; 1897: 197: 24; 1898: 205: 71; 1899: 232: 01; 1900: 226: 88 samt 1901: 232: 08. Redan det första år, hvarunder växeltäpaeln tillämpades, nämligen år 1895, visar sig sålunda en tillbakagång, hvilken under det följande året ytterligare stegras; och först efter växeltäpaelns afskaffande 1898 uppnås sådana tal, som utvisa, att de förhållanden, hvilka ägde rum före denna stäpaelns införande, åter inträdt. Det är således klart, att växeltäpaeln åstadkommit en tillbakagång och detta, ehuru medlet af 1890-talet måste betecknas såsom en period af ekonomiskt uppsving.»

¹⁾ Själfva skrifvelsen har jag ej haft tillgång till; den refereras ej i bevillningsutskottets utlåtande.

Denna beräkning lider af så många fel, att den är fullständigt värdelös. Till att börja med är oriktigt att medräkna utrikes växlarna. Dels fanns stämpelskatt å dessa redan före 1895, lika väl som sådan fortfarande finnes, dels, och framför allt, kan en stämpel å utrikes växlar omöjligen inverka på omfattningen af den utrikes växelrörelsen, växeln är ju i vanliga fall det enda internationella betalningsmedlet ¹⁾. På sin höjd kan stämpelskatten inverka på de s. k. guldpunkternas läge, men detta är en sak, som ej hör hit. Vidare är det sätt, hvarpå handelsomsättningen beräknats, mycket otillfredsställande. Å ena sidan gör man sig härvid skyldig till högst betydliga dubbelräkningar, i det att såväl de fabriksvaror, som exporteras af fabrikanterna själf, som de råämnena, som han själf importerar, komma att räknas dubbelt; den förra af dessa poster borde för öfrigt ej medräknas, då den utrikes växelrörelsen ju ej kan komma i betraktande. Å andra sidan saknas jordbrukets och bergsbrukets produkter, för så vidt som de ej exporteras. Nu kan ju visserligen mot detta invändas, att en exakt beräkning af handelsomsättningen ej låter sig utföra, men om man också på denna grund godkände den använda metoden i brist på bättre, så är det sätt, hvarpå den tillämpats, felaktigt. Man har nämligen förbisett, att uppgifterna rörande fabrikenas tillverkningsvärde fr. o. m. 1896 ej äro jämförliga med dem för de föregående åren, beroende på, att nämnda år i statistiken för första gången upptogs åtskilliga viktiga industrier — att endast nämna sågverks- och kvarnindustrierna —, som förut ej varit redovisade. Vid en jämförelse mellan de särskilda åren måste därför siffrorna för åren fr. o. m. 1896 korrigeras, så att de blifva jämförliga med de föregående årens. Gör man detta, och tar man endast hänsyn till de inrikes växlarne, kommer man till helt andra resultat, än handelskammaren gjort. Siffrorna blifva nu: för 1892 200, 1893 199, 1894 208, 1895 200, 1896 200, 1897 205 ²⁾. Emellertid äro äfven dessa siffror att anse såsom värdelösa, då, som förut påpekats, beräkningen af handelsomsättningen är så osäker. Huruvida en stämpel å växlar inverkar på deras användning som betalningsmedel, får lämnas därhän; i hvarje fall kunna ej de af handelskammaren anförda siffrorna bevisa en sådan inverkan.

L. W.

¹⁾ Äfven utländska avstaväxlar äro stämpelpliktiga.

²⁾ För de följande åren kan en sådan korrigerings knappast utföras.

Administrativ praxis.

3. *Namnet Weyland ansågs vara så lika förutvarande släktnamnet Weylandt, att det ej kunde godkännas såsom nytt släktnamn.*

Omyndige N. E. Ohlssons från Smedstorp förmyndare hade uti en till Kbfhde i Kristianstads län ingifven, af Ohlsson biträdd ansökning anhållit, att denne måtte få antaga namnet Weyland såsom släkt- eller efternamn.

Efter det kungörelse om ifrågavarande ansökan på stadgadt sätt ägt rum, gjordes hos Kbfhde mot ansökningen invändning af kaptenen i Dalregementets reserv H. E. Weylandt på den grund, att namnet Weylandt bures af hans släkt; och anfördes till stöd för invändningen vidare, att ansökan om antagandet af nytt släktnamn icke borde bifallas, där det nya namnet allenast genom stafningssättet skilde sig från det, som bures af annan släkt; samt att den förändring af kapten Weylandts släktnamn, som Ohlsson vidtagit, i själfva verket vore af den natur, att den visserligen komme till synes i tryck eller skrift, men däremot icke gjorde sig gällande vid uttalet, där ej åt detta ägnades vida större uppmärksamhet och omsorg, än som i dagligt bruk förekomme eller kunde förekomma.

Genom beslut den 23 juli 1902 utlät sig Kbfhde, att Kbfhde funne hvad kapten Weylandt anført icke jämlikt förordningen den 5 december 1901 angående antagande af släktnamn innefatta hinder för ansökningens bifallande, samt att, enär det af Ohlsson antagna släktnamnet Weyland ej, såvidt känt vore, bures af annan släkt, funne Kbfhde skäligt, i stöd af §§ 2, 3 och 4 åberopade förordning, godkänna det nya namnet.

Häröfver anförde kapten Weylandt besvär hos K. M:t, och som namnet Weyland i så ringa mån skiljer sig från namnet Weylandt, att namnen kunna anses vara samma namn, har K. M:t genom resolution den 28 november 1902, med upphäfvande af Kbfhdes öfverklagade beslut, förklarar den af Ohlssons förmyndare gjorda, af Ohlsson biträdda ansökan om godkännande af släktnamnet Weyland icke kunna bifallas.

G. T.

4. Med behållen inkomst af ekklesiastik beställning afses endast det öfverskott af den med beställningen förenade inkomst, som återstår, sedan kostnaden för beställningens »nøjaktiga» bestridande afgått.

Sedan K. M:t genom nåd. bref d. 14 mars 1902, med hänsyn till de i hög grad förändrade förhållanden, som, efter det löneregleringen för Örgryte församling d. 6 febr. 1880 fastställdes, därstädes inträdt, hufvudsakligen beroende därpå, att under åren 1880—1900 församlingens innevånarantal ökats från 3,613 till 12,918, medgifvit, att, förutom kyrkoherdebefattningen i församlingen, en komministratur och en extra ordinarie prästerlig befattning med benämning pastoratsadjunktur finge från och med d. 1 maj 1903 inrättas, anhöll domkapitlet i Göteborg — med tillkännagifvande, att direktionen för prästerskapets änke- och pupillkassa under ekklesiastikåret 1902—1903 åtnjöte afkomsten af den efter förre innehafvarens frånfalle lediga kyrkoherdebeställningen i församlingen, samt att den i församlingen tjänstgörande vice pastorn hos domkapitlet framhållit, hurusom det vore otänkbart, att församlingsvården ens på ett någorlunda tillfredsställande sätt skulle kunna bestridas af allenast en prästman i en församling med så talrik och rörlig befolkning som Örgryte — att K. M:t täcktes föreskrifva, att en extra ordinarie prästman måtte förordnas att biträda pastorsämbetet i Örgryte under ekklesiastikåret 1902—03 och aflönas i likhet med andra extra ordinarie prästmän inom stiftet, samt att, där medel ej på annat sätt kunde beredas, aflöningen af denne prästman finge bestridas af de aflöningsmedel, som under samma år inflöte från kyrkoherdetjänsten därstädes.

Öfver berörda framställning hördes Örgryte församling, som, med erkännande af behovet utaf ämbetsbiträde åt vice pastorn, enhälligt uttalade den uppfattning, att, då kyrkoherdelönen från pastoratet uppginge till så högt belopp som omkring 16,000 kronor, församlingen icke kunde åtaga sig ytterligare afgifter till prästerskapets aflöning, hvarefter Kammarkollegium och Statskontoret afgåvo infordradt underdånigt utlåtande i ärendet, däruti de, under framhållande, att de för kyrkoherdetjänsten i Örgryte församling under kyrkoherdeledigheten inflytande aflöningsmedel ej kunde anlitas för anställande af ytterligare en prästman i pastoratet, enär sådant efter ämbetsverkens förmenande skulle kränka prästerskapets änke- och pupillkassas rätt, hemställde, att framställningen icke måtte till någon K. M:ts åtgärd föranleda.

Sedan direktionen för sagda kassa inkommit med underd. yttrande, föredrogs ärendet inför K. M:t den 21 nov. 1902, därvid K. M:t — som af handlingarna bl. a. inhämtat, att vice pastorns aflöning utgjordes af, förutom adjunktslön och vice pastorsarfvode, bestämda af prästmötet, allenast vivreersättning med 75 kronor i månaden, fastställd af domkapitlet; att, om en biträdande prästman i enlighet med domkapitlets förslag blefve anställd, dennes aflöning komme att utgå med lösen för högst 79 hektoliter korn för år jämte vivreersättning med 75 kronor i månaden; samt att senaste innehafvaren af kyrkoherdebeställningen i församlingen äfven under tider, då adjunkt varit hos honom anställd, måst anlita medlemmar af sin familj samt en folkskolelärare såsom skrifbiträden — fann godt förklara, att, som af handlingarna framginge, att församlingsvården i

Örgryte pastorat icke kunde af endast en prästman nöjaktigt bestridas, och föreskriften i § 9 mom. 2 af det för prästerskapets änke- och pupillkassa gällande reglemente, att uti kassans grundfond skulle ingå ett års behållen inkomst af hvarje prästerlig beställning i riket, icke innefattade vidsträcktare rätt för kassan än att af beställning i fråga erhålla det öfver-skott af den med beställningen förenade inkomst, som återstode, sedan kostnaden för beställningens nöjaktiga bestridande afgått, ägde domkapitlet att af de för kyrkoherdebeställningen i Örgryte under ecklesiastikåret 1902-1903 inflytande inkomster innehålla, hvad som erfordrades för aflönande under samma ecklesiastikår på ofvan angifvet sätt af ytterligare en prästman i pastoratet.

G. T.

5. *Sökt namnförändring afslogs, emedan skälig orsak till densamma ej föreburits.*

Sedan soldaten Johan Edvard Carlsson Grip uti en till Kbfde i Kronobergs län ingifven ansökning, af uppgifven orsak, att han drefve affärsrörelse, och att flera personer med namnet Grip funnes i Moheda, anhållit om godkännande af antagna nya släktnamnet Eklund, i hvilken ansökning hans hustru Anna Kristina Johannesdotter instämt, samt kungörelse om ifrågavarande ansökning på stadgadt sätt ägt rum, utlät sig Kbfde genom utslag den 18 dec. 1902, att, enär det af Carlsson Grip antagna nya släktnamnet Eklund, enligt hvad känt vore, bures af annan släkt och tillika vore af mera egenartad beskaffenhet, funne Kbfde ansökningen ej kunna bifallas.

Häröfver anförde Carlsson Grip och hans hustru besvär hos K. M:t, som, då klagandena icke kunde anses hafva anført skälig orsak till den af dem sökta förändringen af namnet Grip, genom resolution den 27 februari 1903 ej fann skäl att göra ändring i det slut, hvartill Kbfde i målet kommit.

G. T.

Innehåll:

R. Törnebladh, Riksbankens afbetalningslån.

Ludvig Widell, Åger svensk domstol rätt att pröfva lagars och förordningars giltighet?

Otto Croneborg, Tryckfrihet och sekretess. I.

Ludvig Widell, Statsskulden i Sverige, Norge och Danmark.

Strödda meddelanden.

Administrativ praxis.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1903:

H. 2. *Aufsätze*: FR. v. HEINTZE, Das social-ökonomische System J. F. Bray's. I. — M. v. BRANDT, Die Entwicklung Japans. — M. FLEISCHMANN, Friederizianischer Socialismus. II. (Schluss). — A. MACKENROTH, Die Rechtsstellung der Frau im Vorentwurf eines schweizerischen Zivilgesetzbuches in vergleichender Darstellung mit dem deutschen und österreichischen Recht. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*. — — *Sociale Korrespondanz*.

H. 3. *Aufsätze*: FR. v. HEINTZE, Das social-ökonomische System J. F. Bray's. II. — J. AUGUST, Die Lehren der jüngsten Zusammenbrüche von Privatversicherungsunternehmungen. — A. VIERKANDT, Die Entwicklung der menschlichen Bedürfnisse. — P. FRAUENSTÄDT, Kriminalistische Heimatskunde. — — *Socialpolitik*: FR. PRINZING, Fortschritte der Hinterbliebenenfürsorge in Deutschland. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

Tidskrift, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Helsingfors 1903: h. 1—2.

Försäkringsföreningens tidskrift, Red. J. LEFFLER. Stockholm 1903: h. 1.

Social tidskrift. Organ för Studenter och Arbetare. Red. G. H. VON KOCH. Stockholm 1903: h. 2—3.

I vår tids livsfrågor. Skriftserie utg. af SYDNEY ALRUTZ. N:o XXVII: Våra elementarlärares utbildning. Stockholm 1903.

Kyrklig tidskrift. Utg. af O. QUENSEL och HJ. DANELL. Upsala 1903: h. 1.

Finanstidende. Organ for dansk Pengevæsen. Årg. III. Nr. 19—26. Kjøbenhavn 1903.

Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen, redigerad af OSKAR MONTELIUS. Stockholm 1903: h. 1—2.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. Kjøbenhavn 1903: h. 2.

Statsøkonomisk Tidsskrift, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening med Bidrag fra Stiftelsen til Statsminister Stangs Minde. Årg. 1902: h. 4 b. Kristiania 1903.

Bidrag till Sveriges officiella statistik: D.) Fabriker och handtverk. Kommerskollegii underdåniga berättelse för år 1901. Stockholm 1903.

The journal of political economy. Vol. 11. N:o 2. Chicago 1903.

THOR ANDERSSON, Ett eller två öre till för ölhalfvan. Stockholm 1903.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 23,000,000 kr.

meddëlar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

